

ŠIAURIETIŠKI ATTSIVERIMAI

PASVALIO KRAŠTO ISTORIJS, KULTŪROS LEIDINYS

2001/ 1 (11)

TURINYS

Mykolas Karčiauskas	
Siela skleidžiasi tik gimtojoje žemėje	1
Antanas Tyla	
Senoji Pasvalio mokykla	2
Algimantas Krinčius	
Krinčino praeities datos	5
Mykolas Karčiauskas	
Sugrįžimas išartu keliu	7
Jurgis Tilvytis	
Keli žodžiai apie kunigą Antaną Vienožinskį	10
Albinas Kazlauskas	
Mėginimai "prakalbinti" Ažuolpamūšę	11
Lina Dubikalytė	
Paskutiniųjų Mažųjų Grūžių dvarininkų likimas	12
Jonas Aničas	
Petro Vileišio metai	13
Laima Vaitkevičienė	
Šimtametės publicistikos aktualijos	16
Zita Pikelytė	
Fotografas Jonas Žitkus - tragedijos Panevėžyje 1941 m. birželį liudininkas	18
Ona Bluzmaitė-Builiienė	
Prisiminimai iš mamytės pasakojimų. Povilas	21
Petras Būtėnas	
Iš gimtinių šalelės. Dovydai	22
Antanas Šimkūnas	
Langas	23
Aldona Vasiliauskaitė-Kačerauskienė	
Gyva visoje mano esybėje	24
Vladas Braziūnas	
Yra prieš ką nulenkė debesėtą galvą	25
Kazimieras Pūras	
Eilėraščiai	26
Margarita Lužytė	
Miniatiūros	27
Vytautas Žukauskas	
Švento Jono pakalnė	28
Nijolė Vilutytė	
Mano biografija - aštriabriaunių margaspalvių akmenukų tebedėliojama mozaika	30
Albinas Kazlauskas	
Du broliukai - dailininkai	32
Kultūros kronikos: nuo rugsėjo lig rugsėjo	33

Pirmajame viršelio puslapyje:

Pasvalio ir Norvegijos draugystės dešimtmečio šventė, 2001 m. gegužė

Vido Dulkės, Antano Dundzilos, Antano Stapulionio,
Ramūno Danisevičiaus nuotraukos

Mykolas Karčiauskas

Siela skleidžiasi tik gimtojoje žemėje

Pri Vendžendžių sodžiaus galo
Trys broliukai guli,
Jie padėjo savo galvas
Tokiam kietam moli.

Kazio Arcimavičiaus apie 35 m.
suvėjo sudėta Dainiūnų k.
Grūžių parap. Joniškėlio valsč.
Surašė P. Butėnas 1918m.

I

Kartais sutavaruoja akys keistas peizažas: dykuma... Nieko nėra. Nei užrašytų dainų, nei gyvų mūsų žemės minčių. Toj tuštumoje išgirstas šauksmas: "Man gėda būti lietuviu!" Šauksmas... kaip tuščios galvos tęsinys. Tas šauksmas perauga į paskutinį Tautiškos giesmės akordą. Išspjauna po kojom žiaumotą "kramtoškę". Dabar jam įteiks aukščiausią Tėvynės apdovanojimą...

Kaip nyku šitam peizaže. Pabėkim iš jo, uždainuokim kaip kadais Krinčine, prie Vienažindžio, ar dar kokiuos dainiūnuos...

II

Graudu, kad Žvirgždėj, už klėties (jos jau nėra), nebeošia visą sodą apglėbę du svaiginančiai aukšti beržai. Jeigu augtų ir šiandien, būtų daugiau pastovumo, būtų daugiau tiesos, kurią šaknys pakelia iš giliausios tamsos virš susiglaudusių galūksnių. Į širdį panašių. O nupjautas, nukirstas,

audros nutrėkštas medis visada karstas; išnyksta tamsa ir šviesa, lieka tik medžiaga, benamė, klusni prievartai.

Beržai kaip šaltinis, prieglauda, giminės alkviētė, grįžkelė, ženklas pradžios. Jie buvo tikri: negarbino nei mirties, nei amžinybės. Juos nugalėjo Žodis, tapęs negailestingu teisėju. Jis teisė tikėjimą. Vis dar matau juos kaip gyvus. Jie ošia gražiam žmonių bendravimui, prasmingai įsiterpdami tarp beprasmių žodžių. Ką mes dabar pakeliam iš giliausios tamsos, iš šaknų tamsos?

Vis kalbinu pasodinti Krinčine Vienažindžiui didelį Beržyną. Dainai, giesmei, žmonių bendravimui, didžiausiam mūsų sielos turtui.

Taip mes pakelsim save.

III

Kaip viešpats virš visos Žvirgždės iškėlęs savo karūną ažuolas. Jis pavergė visus šaknų ir šakų harmonija kaip Tėvynė. Jis visada riba, ženklas, paminklas, nebegyvenimas, visų nelaimių ir ligų istorija. Jo nepakeis nei laisvė, nei vergija. Stabas, anot Arvydo Šliogerio, apglėbęs bulviakasio heroizmą.

Bet po ažuolu stovi pilkas akmenskaldžio rankų ir visų vėjų nugludintas, iš XIX a. pradžios keliaujantis kartu su gentkartėm kryžius. Jis augina ištikimybę. Mūsų grįžkelę. Jo šaknys mena senolio tautos stiprybei čia suręsto būsto pamatus. Ir žinau, kad ant tų pamatų atsisdėjęs jis mąstė apie laimę. Tą laimę buvo moteris. Tada jam nerūpėjo nei vergovė, nei laisvė, nes jis viešpatavo virš viso pasaulio ir virš savęs. Jo orumas, meilė ir valia buvo jo žemės rėžio, jo paklotų pamatų dalis. Jis buvo tauta ir tauta buvo jo sieloje.

IV

Mano senolis rentė sau gyvenimą, savo tvirtovę ten, kur sunkėsi pro žvyrą vanduo, nugriovęs sutręšusias visų sukilimų kartuves. Taip nugalėjo baimę. Vietoje langų stiklų švietė romantinės laisvės ilgesys ir realistinės laimės idealas. Taip jis pripildė tuštumą, atsivėrusią tarp praeities ir ateities. Savo darbais.

Jo dienas apšvietė didi šviesa: Paryžiaus parodoje (1900 m.) tauta ir valstybė (neegzistuojanti, padalinta) atsivėrė pasauliui savo kalba ir orumu. Tai buvo jau ne *Aušra*, ne *Varpas*, o iššūkis visai imperijai. Tokio iššūkio galėjo ir nebūti, jeigu ne krinčinitis dailininkas Pranas Žitkevičius. Koks širdingas jo darbas!

Pastatykite paminklą sau, kaip pasakytų Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, nuo Jo, uolaus Lietuvos kėlėjo.

V

Mano tėvas savo gyvenimą, savo sostinę, rentė ant tų pačių pamatų. Jam iš nelaisvės grįžtant švietė Vasario šešioliktosios valia. Mano tėvo valia ir meilė augino sodybos medžius, vaikus ir duoną. Jis žinojo, kodėl padėjo galvas "tokiam kietam moli..." Ir meldė už juos kartu su dievo medeliu prie kryžiaus. Jo sodintus medžius iškirto kolūkinėms statyboms, jo duoną suvalgė godūs ir akli. Jo valią ir meilę sunaikino melo išmintis. Diemedį prie kryžiaus išrovė pažinimo melas. Dabar jis turėjo nekęsti, bet mylėjo ir netroško žūties. Tuštumą tarp praeities ir ateities jis buvo užvertęs darbais ir kelių nutiesęs per ją savo valia ir meile. Tikėjimas jam buvo augalas. Kaip ir siela. Ji skleidėsi tik gimtoje žemėje. Todėl jis nerašė savo ligų istorijos. Jo darbai suteikė stiprybės Tautiškai giesmei, giesmėms pastovumo ir tiesos.

SENOJI PASVALIO MOKYKLA

Problema. Pradinio mokymo Lietuvoje raida yra svarbi mūsų tautos ir valstybės švietimo bei kultūros istorijos dalis. Be abejo, laikui bėgant, panaudojus visą šaltinių bazę, bus atkurtas Lietuvos ankstyviausių parapinių mokyklų tinklas. Tam turi padėti ir atskirų miestelių mokyklų istorijos tyrinėjimai.

Literatūroje šiuo metu kartojama, esą nežinoma, kada buvusi įsteigta Pasvalio mokykla, o seniausi pateikiami duomenys apie mokyklą ir mokinių skaičių yra 1781 m. Tais metais toje mokykloje buvo 25 mokiniai (8 bajorai, 9 miestiečiai ir 8 valstiečiai)! Niekas netvirtina, kad tais metais mokykla ir buvo įsteigta, tačiau norom nenorom susidaro įspūdis, kad Pasvalio mokykla atsirado XVIII a. Iš tikrųjų ji pradėjo veikti apie 200 metų anksčiau negu nurodyta data.

Pasvalio miestelio priklausomybė. Senojoje Lietuvos valstybėje miestelių mokyklų atsiradimas buvo tiesiogiai susijęs su Bažnyčios išpareigojimu išmokyti gyventojus skaityti religinius tekstus, t.y. susijęs su jos švietėjiška veikla. Pasvalio miestelis nuo pat jo įkūrimo

1497 m. priklausė bažnyčios klebonui. Tuo metu buvo įkurta ir Pasvalio parapija.² Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras miestelį pavedė klebonui ir jo įpėdiniams, suteikė klebonui teisę įkurdinti miestelyje įvairių luomų žmones, atvykusius iš kitur, juos globoti, leido steigti krautuves, karčemas, rengti ketvirtadieniais turgus, rinkti turgaus rinkliavą.³ Teises panaudoti turgaus mokesčius ir prekybines miestelio teises vėliau patvirtino ir praplėtė kiti Lietuvos didieji kunigaikščiai - Žygimantas Senasis (1536), Žygimantas Augustas (1546 ir 1559 m.) ir Steponas Batoras (1586). Be kita ko, Žygimantas Augustas 1546 m. raštu visiems bajorams, kunigaikščiams, seniūnams ir vaivadoms pranešė, kad Pasvalio miestelėnai, kaip priklausantys Vilniaus vyskupo jurisdikcijai, yra atleisti nuo visokių muitų, rinkliavų bei mokesčių, turi teisę laisvai važinėti po visą valstybę ir nevaržomai prekiauti.⁴ 1580 m. Pasvalio bažnytinė valda buvo paskirta Vilniaus katedros kapitulai.⁵ Taigi Pasvalys teisiškai ir dvasiškai buvo tiesiogiai susietas su Vilniaus katedra ir kartu su Vilniumi. Čia turėjo būti jaučiama stipresnė Lietuvos sostinės ir vyskupijos kapitulos įtaka. Pirmieji klebonai Jonas Grotas ir beveik visą XVI a. pirmąją pusę klebonavęs kan. Erazmas Eustachijus buvo įtakingi ir veiklūs dvasininkai. Pastarasis kartu buvo ne tik Pasvalio, bet ir Kauno, taip pat Kernavės klebonas.

Pasvalys XVI a. pabaigoje jau buvo ūgtelėjęs miestelis.

Jame buvo Rinkos, arba Turgaus, aikštė ir Subačiaus, Lėvens, Vilniaus ir Svalios gatvės.⁶ 1621 m. čia buvo 113 gyventojų kiemų.⁷ XVIII a. pradžioje atsirado Biržų, Pumpėnų gatvės.⁸ Miestelyje buvo susitelkę amatininkai, o jų verslo šaka miestelėnų sąrašuose buvo matyti ir pavardėse ar pravardėse. 1609-1616 m. sąrašuose yra minimi: Blažiejus Koval (kalvis), Grigas Ciesla (dailidė), Grikas Janovičius Kožemiak (kailiadirbys), Kuprelis alias Kožemiaka (Kuprelis arba kailiadirbys), Endrikas Tkač (audėjas), Stanislovas Garciarz (puodžius), Mikalojus Šikšnovič (šikšnius), Stasys Remejšovič (balnius), Valentas Bludz (puodžius). Miestelis turėjo vaitą. 1604 m. vaitas buvo Jurgis Krasnauskas. 1654 m. minimas Lėvens gatvėje gyvenęs Petras Burmistras.⁹

Kaip daugelį to meto miestų ir miestelių, taip ir Pasvalį ne kartą buvo ištikusios gaisro nelaimės. Aptariamuoju laikotarpiu gaisrai buvo 1581, 1613 ar 1614, 1630, 1637, 1680 m. Pastaraisiais metais Pasvalys degė du kartus. Sudegė ir bažnyčia! Šaltiniuose minimi XVII a. trečiojo dešimtmečio pradžioje siautusio maro padaryti nuostoliai.

Pasvalio parapiinė mokykla. Minėtose Lietuvos didžiojo kunigaikščio privilegijose apie mokyklą nieko nekalbama. Kaip žinoma, 1526 m. Vilniaus vyskupijos kunigų suvažiavimas "įsakė klebonams savo parapijose kurti pradinės mokyklas"¹⁰ Iš to galima daryti prielaidą, kad vėliau, ypač po 1580 m., tokia mokykla turėjo atsirasti ir prie Pasvalio parapiinės bažnyčios. Duomenų, patvirtinančių, kada ji pradėjo veikti, neužtikta, tačiau apie jos veikimą nuo XVI a. 9-ojo dešimtmečio yra Pasvalio miestelio ir valsčiaus činšo pajamų ir išlaidų žiniaraščiuose, kurie saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraštyne (F. 43).¹²

Sprendžiant iš XVII a. antrosios pusės šaltinių, mokyklos priežiūra buvo pavesta miestelėnams. Po 1680 m. gaisrų, kurie neaplenkė ir bažnyčios, 1688 m. gruodžio 19 d. patvirtintuose Pasvalio miestiečių nuostatuose rašoma: "Mokyklą ir prieglaudą miestiečiai privalo gerai įrengti, pastatyti ir visuomet jomis rūpintis"¹³ Be to, miestiečiai buvo įpareigoti tvarkingai aptverti kapines nuo mokyklos pusės. Pats mokyklos pastatas ūkiniuose Pasvalio miestelio ir valsčiaus dokumentuose pirmą kartą minimas 1620 m. Tais metais mokyklai pataisyti buvo nupirka 11 rąstų.¹⁴ 1631 m. Pasvalyje gaisro metu nukentėjo 19 miesto sklypų gyventojai. Ar ir mokykla nukentėjo, - nenurodoma, tačiau tais

Nuotraukoje: prof. Antanas Tyla Pasvalyje, 1997 m.

metais mokyklai vėl buvo pirka visa kapa (60) rąstų.¹⁵ 1634 m. per gaisrą nukentėjusiai atstatomai mokyklai ir rūsiui įrengti buvo išleista 15 kapų 20 lietuviškų grašių.¹⁶ XVIII a. miestelio dokumentuose yra minimas mokyklos sklypas, tačiau jis buvo tuščias, o vaikai buvo mokomi špitolėje.¹⁷

Iš šių šykščių šaltinių galima daryti išvadą, kad XVII a. pradžioje mokykla buvo atskirame pastate, kuris stovėjo prie kapinių. Paskui jis, matyt, sunyko.

Mokiniai. Apie Pasvalio parapiinės mokyklos mokinius XVI-XVII a. duomenų neužtikta. Tačiau miestiečių privilegija laisvai prekiauti, Rygos, Mintaujos artumas ir tradiciniai ekonominiai šiaurės Lietuvos ryšiai su Ryga skatino poreikį mokytis. Šitokia miestelėnų teisė ir Rygos prekybinis arealas organiškai kėlė poreikį mokytis rašto ir juo naudotis kasdieniame versle. Miestelėnai, be abejo, prekybos reikalais bendravo su gretimo Kuršo prekybotojais ir pirkliais. Ir pačiame Pasvalyje buvo prekybotojų, kuriems reikėjo mokėti rašyti. Miestelėnų ir aplinkinių bajorų raštingumą rodo XVII a. pradžioje rašyti jų kolektyviniai raštai. 1604 m. 32 Pasvalio parapijos bajorai ir atskirai 16 miestiečių rašė raštus Vilniaus kapitulai dėl Pasvalio klebono Mykolo Svinarskio, užstodami jį nuo nepagrįstų kaltinimų, minėjo jo gerą elgesį.¹⁸ Bajorai ir miestiečiai pasirašė ir pridėjo savo

antspaudus. Tiek raštingų be mokyklos negalėjo atsirasti. Tarp pasirašiusių pirmasis pasirašęs buvęs mokytojas Stanislovas Dobrolaickis (Dobrolaickis).

Apie mokinių skaičių duomenų yra tik iš XVIII a. pabaigos. Tuomet jų buvo 25-30. Šie duomenys patvirtina miestelėnų ir valstiečių neabejingumą mokymuisi. Tai buvo sena tradicija.

Pasvalio bakalaurai. Tuo metu parapinių mokyklų mokytojai buvo vadinami ir bakalaurais. Juos, kaip ir kitus bažnyčios tarnus - kunigus, vikarus ir vargonininką (kantorių), - išlaikydavo klebonas iš pajamų, gautų iš miestelio ir valsčiaus gyventojų. Pasvalio bažnyčios dokumentuose samdomas ir gaunantis atlyginimą bakalauras, vadinamas Pasvalio bakalauru, pirmą kartą paminėtas išlikusiame 1583-1584 m. Pasvalio miestelio ir valsčiaus činšo mokesčio pajamų ir išlaidų žiniaraštyje.¹⁹ Vėliau jau periodiškai yra minimas Pasvalio bakalauras, gaunantis atlyginimą. Išimtis yra 1620 ir 1623-1624 m., kai bakalaurui nebuvo mokama atlyginimo. Vadinasi, jo tuo metu nebuvo.

Bakalauras nebuvo pastovus, jis dažnai keitėsi. Pradžioje nurodomas tik bendrinis bakalauras vardas, vėliau jau ir vardas, o kartais ir pavardė. Toliau pateiktame sąraše ir nurodyta, kas bakalaurais dirbo ir kokį gaudavo atlyginimą. Atlyginimas buvo mokamas už metų ketvirtį.

Pasvalio bakalaurai ir jų atlyginimas

Metai	Bakalauras vardas, pavardė	Atlyginimas už metus grynais ir natūra
1583	Bakalauras	4 kapos 12 gr., 4 statinės rugių (po 45 gr.), 4 statinės miežių (po 40 gr.). Iš viso 9 kapos 48 gr.
1586	Bakalauras	4 kapos 48 gr., kapa gr. mėšai, už 4 statines rugių (po 15 gr.), už 4 statines miežių (po 24 gr.). Iš viso 9 kapos 8 gr.
1588	Bakalauras	4 kapos 48 gr., kapa gr. mėšai, po 4 statines rugių ir miežių. Iš viso 7 kapos 24 gr.
1589	Stanislovas	4 kapos 48 gr., kapa gr. mėšai, po 4 statines rugių ir miežių. Iš viso 9 kapos 24 gr.
1590	Stanislovas	- " -
1592	Stanislovas	- " -
1593	Bronislovas	- " -
1598	Tamošius	- " -
1599	Andreas	- " -
1601	Stanislovas Dobrolaickis	4 kapos 48 gr., po 4 statines rugių ir miežių, kapa gr. druskai. Iš viso 15 kapų 48 gr.
1603	Jurgis Mickevičius (paskutinį ketvirtį)	- " -
1604	Jurgis Mickevičius	- " -
1605	Jurgis Mickevičius	- " -
1606	Jurgis Mickevičius	- " -
1608	Jonas Jablanovskis	- " -
1609	Jurgis Mickevičius	4 kapos 48 gr., po 4 statines rugių ir miežių kapa gr. žirniams. Iš viso 11 kapų 48 gr.
1611	Jurgis Mickevičius	- " -
1613	Bakalauras	Vien pinigais 10 kapų 28 gr.
1617	Bakalauras	- " -
1620	-	- " -
1621	Bakalauras	12 kapų gr.
1622	Čartoniskis	- " -
1623/24	-	- " -
1631	Bakalauras	- " -
1634	Bakalauras	16 kapų gr.
1637	-	- " -
1643	Bakalauras	- " -

Daugiau duomenų apie bakalaurą Jurgį yra nuo 1603 m. Pradžioje jis vadinamas Jurgiu Bakalauru.²⁰ 1605 m. jau nurodoma ir pavardė - Jurgis Mickevičius. Jį galima laikyti pirmuoju identifiukuotu Pasvalio parapiinės mokyklos mokytoju. Tais metais jis nustojo tarnauti ir jo vietoje 1606 - 1608 m. dirbo bakalauras Jonas Jablanovskis.²¹ Nuo 1609 m. bakalauru vėl dirbo J. Mickevičius. Miestiečių sąrašė nurodyta, kad Jurgis Mickovičius (pavardė galėjo būti kitaip užrašyta) gyveno Lėvens gatvėje.²² Jis turėjo 4,5 sieksnių sklypą, 2 margus daržų ir pusę valako lauko žemės. Naudojosi lengvata: jo sklypas dėl neturto buvo atleistas nuo sieksninio mokesčio. 1620 m. nurodyta, kad Jurgis Mickovičius gyvena prie Rinkos aikštės.

Atlyginimas buvo mokamas kas ketvirtį (vienas ketvirtis nuo Pelenų dienos iki Švč. Trejybės, kitas - nuo Švč. Trejybės iki Šv. Kryžiaus (09 14), trečias - nuo Šv. Kryžiaus dienos iki Šv. Liucijos (12 13) ir ketvirtas - nuo Šv. Liucijos iki Pelenų

dienos). Bakalauras kiekvieną metų ketvirtį gaudavo atlyginimą pinigais ir natūra: kapą ir 12 grašių grynais pinigais, po statinę rugių ir miežių, be to, dar šiek tiek mėsos, žirnių ir druskos. Už natūra priklausantį atlyginimą taip pat buvo sumokama ir pinigais, priklausomai nuo grūdų prekinės kainos. Taigi už metų ketvirtį XVII a. pradžioje bakalauras gaudavo 2 kapas 7-10 gr., o per metus - daugiau kaip 8 kapas gr. 1631 m. bakalauras už metų ketvirtį gavo po 3 kapas grašių.

Pakoreguojant istoriografijoje esančią nuostatą apie Pasvalio parapiinės mokyklos įsteigimo laiką, galima teigti, kad ji jau XVI a. II pusėje tikrai buvo. Yra žinomi pirmieji jos mokytojai - bakalaurai. XVII a. pradžioje šaltiniuose minimas mokyklos pastatas. Miestelio nuostatuose miestėlainai buvo įpareigoti rūpintis mokyklos išlaikymu.

Perspauzdinta iš LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS METRAŠTIS. T. 17. VILNIUS, 2000

- ¹ Lietuvių enciklopedija. Bostonas, 1960. T. 22, p. 123; Pasvalys. Panevėžio vyskupija. Vilnius, 1998, p. 301, 304, 306; J. Kurczewski. Biskupstwo wilenskie. Wilno, 1912, p. 295.
- ² A. Miškinis. Pasvalio istorinės urbanistinės raidos (iki 1940 m.) bruožai // Užaugau Pasvaly. Vilnius, 1997, p. 20. Codex diplomaticus ecclesiae Cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis. 1 t. (1387-1507).
- ³ Ed. J. Fijałek, W. Semkowicz. Krakow, 1948, p. 523-525; P. Pakarklis. Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV- XIX a.). Vilnius, 1956, p. 245-247.
- ⁴ 1545 m. Žygimanto Augusto raštas // Lietuvos mokslų akademijos biblioteka (toliau - MAB). F. 43-1375.
- ⁵ 1580 05 02 Stepono Batoro raštas Vilniaus katedrai // MAB. F. 43-14746.
- ⁶ 1591 03 20. Pasvalys. 1589 m. Pasvalio miestelio ir valsčiaus visų pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14750.
- ⁷ 1621 m. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14781, 1. 1-16.
- ⁸ 1720 08 31. Pasvalys. Pasvalio valdos inventorių // MAB. F. 43-14818.
- ⁹ 1654 07 05. Pasvalys. Vilniaus kanauninko Lauryno Mocarskio sudarytas Pasvalio dvaro inventorių // MAB. F. 43-14804, 1. 2.
- ¹⁰ J. Kurczewski. Kosciol zamkowy czyli Katedra Wilenska. Wilno, 1916. Cz. 3, p. 244.
- ¹¹ A. Alekna. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Kaunas, 1936, p. 103.
- ¹² Šie Pasvalio ūkiniai dokumentai trumpai apibūdinti Lietuvos mokslų akademijos leidinyje "Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas". Vilnius, 1963, p. 557.
- ¹³ "Szkołę y szpital aby mieszczanie dobrze opatrzyl y pobudowali y zawsze one konserwowali".
- ¹⁴ 1688 12 19. Pasvalys. Vilniaus kapitulės komisarių kan. Petro Palubinskio ir Jono Tolškievičiaus sudaryti Pasvalio miestiečių nuostatai // MAB. F. 43-14811, 1. 1-1v.
- ¹⁵ 1620 m. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo gautų pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14780, 1. 16v.
- ¹⁶ 1631 m. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14788, 1. 5v., 23.
- ¹⁷ 1634 m. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14792, 1. 16-17.
- ¹⁸ A. Miškinis. Min. veik., p. 35, 37-38.
- ¹⁹ 1604 04 26. Pasvalys. Pasvalio miestiečių prašymas Vilniaus kapitulai // MAB. F. 43-14762, 1. 2; 1604 05 01. Pasvalys. 32 bajorų raštas Vilniaus kapitulai // MAB. F. 43-14762, 1. 1.
- ²⁰ 1585 07 20. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo gautų pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14743, 1. 5-6.
- ²¹ 1603 m. Pasvalio miestelio ir valsčiaus pajamų ir išlaidų žiniaraštis // MAB. F. 43-14761, 1. 12.
- ²² 1607 08 31 d. Pasvalio miestelio ir valsčiaus pajamų ir išlaidų (1606 02 24 - 1607 02 24) revizijos žiniaraštis // Ten pat. F. 43-14765, 1. 8v-9; 1608 06 25 d. Pasvalio miestelio ir valsčiaus pajamų ir išlaidų žiniaraštis // Ten pat. F. 43-14764, 1. 4-5.
- 1609 m. Pasvalys. Pasvalio miestelio ir valsčiaus čišo pajamų ir išlaidų žiniaraštis // Ten pat. F. 43-14766, 1. 8-8v.

Jau metas tikslinti įrašų jubiliejinėje lentoje datas...

Krinčino Miestelio, Bažnyčios, Mokyklos Jubiliejams
Algimantas Krinčius

Krinčino praeities datos

Krinčinai - tai geografiškai žinoma, bet istoriškai neidentifikuota vieta, neturinti nei autentiško pavadinimo, vietoj kurio šaukiama kažkokiu slavišku surogatu-pakaitalu, sugalvotu tų žmonių, kurių kaulai jau seniai dulėmis pavirto, kaip greitai atsitiks ir su mumis, bet, kol dar esame, problema egzistuoja. Pabodo klausytis tų kelių nuolat kartojamų datų, lyg miestelio istorija būtų nuskenusi praeities ežere, todėl norėčiau pateikti jų daugiau, idant neatrodytų, jog krinčiniečiai (nieko nereiškiantis, bet kartojamas žodis!) nieko apie tai nežino. Kadangi nei Aleksandra, Marina ar Ona, nei Jadvyga, Kristina ar Cecilija Kurbskos sapnuose manęs neaplanko, medžiagą tenka rinkti iš XIX a. istoriografinių šaltinių, deja, neturint laiko archyvams ir rankraštyams. Malonu, kad skęsdamas į šį liūną, įsitraukiau ir poetą Mykolą Karčiauską (dviese skėsti kur kas linksmiau!), vis dažniau modernų darbo kabinetą pakeičiantį į dulkėm ir knygų erkėm knibždančių VUB rankraštyną su XVII a. karalių raštais Kurbskiams. Neįtraukiau daugiau baudžiauninkų pabėgimų, sugavimų, užpuolimų kelyje, muštynių, vagysčių etc., - įvykių, kurie galbūt geriau leistų pajusti anų dienų gyvenimo dvasią, apsiribodamas tik aukštuomenės gyvenimo faktais, kurie beveik visi patvirtinti archyviniais dokumentais iš Vilniaus universiteto ir Mokslių aka-

demijos bibliotekų rankraštyne, tik kelios datos paimtos iš knygų Eustachy Tyszkiewicz, Birze. Rzut oka na przeszłość miasta, zamku i ordynacyi, St. Petersburg, 1869. p. 107-108, ir Encyklopedyja powszechna. Nakład, druk i własność S. Orgeblanda. Warszawa, 1866. t. K, p. 469-472.

I. XVI - XVII a.: kunigaikščių Kurbskių valdymas

Gludinti neolitiniai akmens kirviai, rasti Krinčine, Ličiūnuose ir Vidubalėje bei kituose gretimuose kaimuose (saugomi Vilniaus, Kauno, Biržų, Pasvalio ir Krinčino muziejuose), patvirtina žinomą tiesą, jog krinčiniečių protėviai čia gyvena naujajame akmens amžiuje, o galbūt ir seniau, prieš 3-5 tūkstančius metų. [Mokykloje saugoma ir keletas apylinkėse rastų fosilijų - suakmenėjusių pirmuonių, kuriuos, pasak Biblijos, Dievas tvėrė ketvirtąją dieną, ir kurių amžius - 30 milijonų metų]

1554 m. rašytinės Krinčino istorijos pradžia. Kaimas pirmą kartą fiksuojamas Upytės apskrities kaimų inventoriuose Versmių vardu (išlikęs 1624.VIII.6 nuorašas). Data savaime banali, nes kai kurie Pasvalio krašto kaimai čia minimi irgi pirmą kartą, bet įdomu, kad ligi šiol istorikai inventoriuose nepastebėjo, jog Versmiai ir Krinčinai - ta pati geografinė vietovė. Taip buvo, matyt, dėl to, kad specialiai

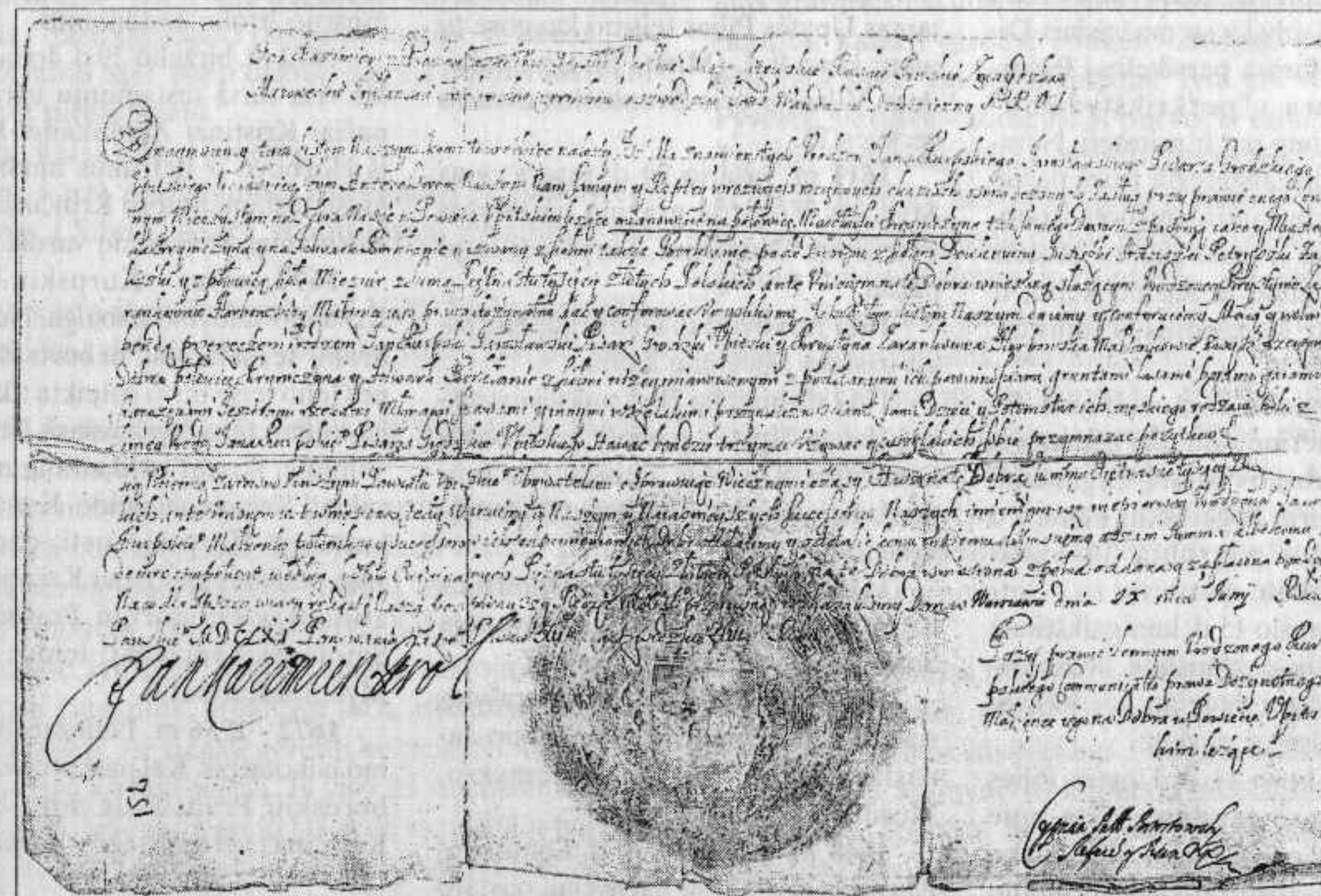
Krinčino istorija niekas rimtai nesidomėjo, nebuvo susipažinę su gretimų kaimų ir dvarų inventoriais ir kitais aktais, pagaliau senoji gudų kalba (o ir lenkų) nėra minkštas riešutėlis.

1564 m. balandžio 30 d. rusų kunigaikštis Andriejus Kurbskis, sūnus Michailo (g. 1528 m.), garsios rusų didikų iš Jaroslavlio giminės palikuonis, caro Ivano Rūsčiojo kariuomenės vadas, Tartu vaivada, perbėgo Lietuvos pusėn, nelaukdamas, kol opričnikai jį sutarkys ant taip caro mėgiamos kankinimų krosnies. (Rusijoje likusi motina, pati ir vienturtis sūnus buvo supūdyti kalėjime, broliai nužudyti, o didžiulius jų turtus pasidalijo opričnikai).

1564 m. liepos 4 d. Žygimantas Augustas duoda jam žemių ir dvarų "stalo reikmėms" Volynėje, Ašmenos ir Upytės pavietuose.

1565 m. kunigaikštis Andriejus Kurbskis dalyvauja kare su Rusija, vadovaudamas kelioms tūkstantinėms LDK karių.

1568 m. liepos 27 d. karalius suteikia A. Kurbskiui privilegiją valdyti duotas žemes leno teise, t.y. paveldint nuosavybę vyriškos lyties palikuonims. Upytės paviete valdomos žemės plotas - 269 valakai (maždaug 4519 hektarų). Kai kurie išvardinti kaimai ir šiandien tebėra: Paberliai, Pajiešmeniai, Jutiškiai, Stasiškiai, Petriškiai, Daukniūnai, Žoliškis, Ličiūnai, Miežiūnai, Barklainiai, Suntučiai (Purienai, šiandien vadinami Daniliškiumi, ir Paversmiai, dabar šaukiami Krinčinu), "užlenuoti".

Jono Kazimiero raštas Jonui Kurbskiui ir jo žmonai Kristinai Zarankaitei Horbovscai Kurbskai, 1661 m. birželio 9 d.

vienas kito atsakomybės ir skolos jausmą savo gimtajam kraštui. Nuo mūsų atkaklių iniciatyvų priklausys ir mūsų įnašas, supratimas, ar mes tuščia vieta Lietuvoj, apgailėtina spraga istorijos atminty, ar žmonės šiaurės krašto, iš tolumo Krinčino. Ar mes pajusime kaltę gamtai, mūsų ekologinę nuodėmę? Gamta juk aprėpia visą mūsų gyvenimą, net slapčiausią - lopšį ir kapus. Jonas Aistis, švičius ir tylus mūsų genijus, pirmos nepriklausomybės metais kalbėjo, kad didžiausia bestija yra pralobęs lietuvis. Šiandien, ko gero, reikėtų sakyti - susidievinęs lietuvis, kuriam evangeliją pakeitė besaikis politikavimas ir reklama. Ar tai nėra ir nuodėmės esmė?

2000 m. rugpjūčio 5 d. vyskupu konsekruotas krinčinietis, buvęs Komiteto tikinčiųjų teisėms ginti narys, Telšių seminarijos dvasios tėvas Jo Eminencija Jonas Kauneckas ne kartą viešai klausė: kas mes, ar mąstantys žmonės, ar minia? Ir perfrazuodamas šv. Pranciškų Selezietį kalbėjo: prastas gydytojas, prastas architektas ar inžinierius, prastas rašytojas ar dailininkas, prastas tarnautojas ar visuomenininkas yra prastas pasaulietis katalikas, nors ir dieną naktį melstūsi. Maldingumas Jo Eminencijai niekada neatstojo tobulo pareigų atlikimo, ir pasauliečio šventumą jis mato tobulame pareigų atlikime. Ir koks gražus jo raginimas burti humanistinės - krikščioniškos - pranašiškos dvasios lietuvius.

Tai istorinė mūsų pareiga: būti čia ne tik gražių sukakčių proga, būti įsipareigojusiems, dirbti, kad sumažėtų blogis. Kaip svarbus atsідėjimas artimui, bendruomenei, sugebėjimas keistis, susiburti bendram tikslui, būti savo žemės lopinėlio viltimi (D. Tamošaitytė). Tada gausime daugiau negu duosime. Laisvės našta nebus sunki, ir dienų didvyriais netaps žudikai, prievartautojai, pasisavinę valdžią, valstybę ir tėvynę...

Argi mūsų protėviai kūrė valstybę tik tam, kad bendrom pastangom būtų lengviau susirasti maisto? Šviשוולiai iš Krinčino, Leliškių, Petriškių ėję į visus sukilimus, žilagalviai kaimo gražuoliai, giedotojai, dainorėliai, rinkę istorijos šukeles, rašto raideles. Fantastai, mėginę įžiebtį dvasios švieselę, gūdžioj sumaišty. Darbo bitelės, kasdienybėj nešusios viltį savo vaikams, kėlusios Lietuvą pasaulio akivaizdon...

Susipynę takai takeliai, keliai keleliai kaip krauja-

gyslės, susisiekiiančios su šaltinėliais - kiek žinom, kiek jaučiam, kiek tik apmąstom, kas yra po mūsų kojomis, mūsų sielose, toj tamsoj, iš kurios skleidžias visos žemės žiedų spalvos. Ir mes jose. Ir mums reikia suprasti, kas gi esame, jei norime apginti savo orumą. Mus, krinčiniečius, subūrė bažnyčia ir mokykla. Ir turėtume nusilenkti rašytojui, vertėjui, valstybės vyrui, pirmajam tremtiniui, tapusiam Lietuvoj nepriklausomu žmogumi, kunigaikščiu Andriejui Kurbskiui - disidentų patronui. Mūsų kraštas (Uptytės pavietas) prieš 400 metų buvo tas laisvasis pasaulis, kuris priglaudė bėglį. Iš mūsų žemių jis rašė laiškus savo giminaičiui carui Ivanui Rūsčijam, sunaus žudikui. Tie laišškai - pirmieji išlikę Rusijos disidentizmo ir emigracinės prozos dokumentai.

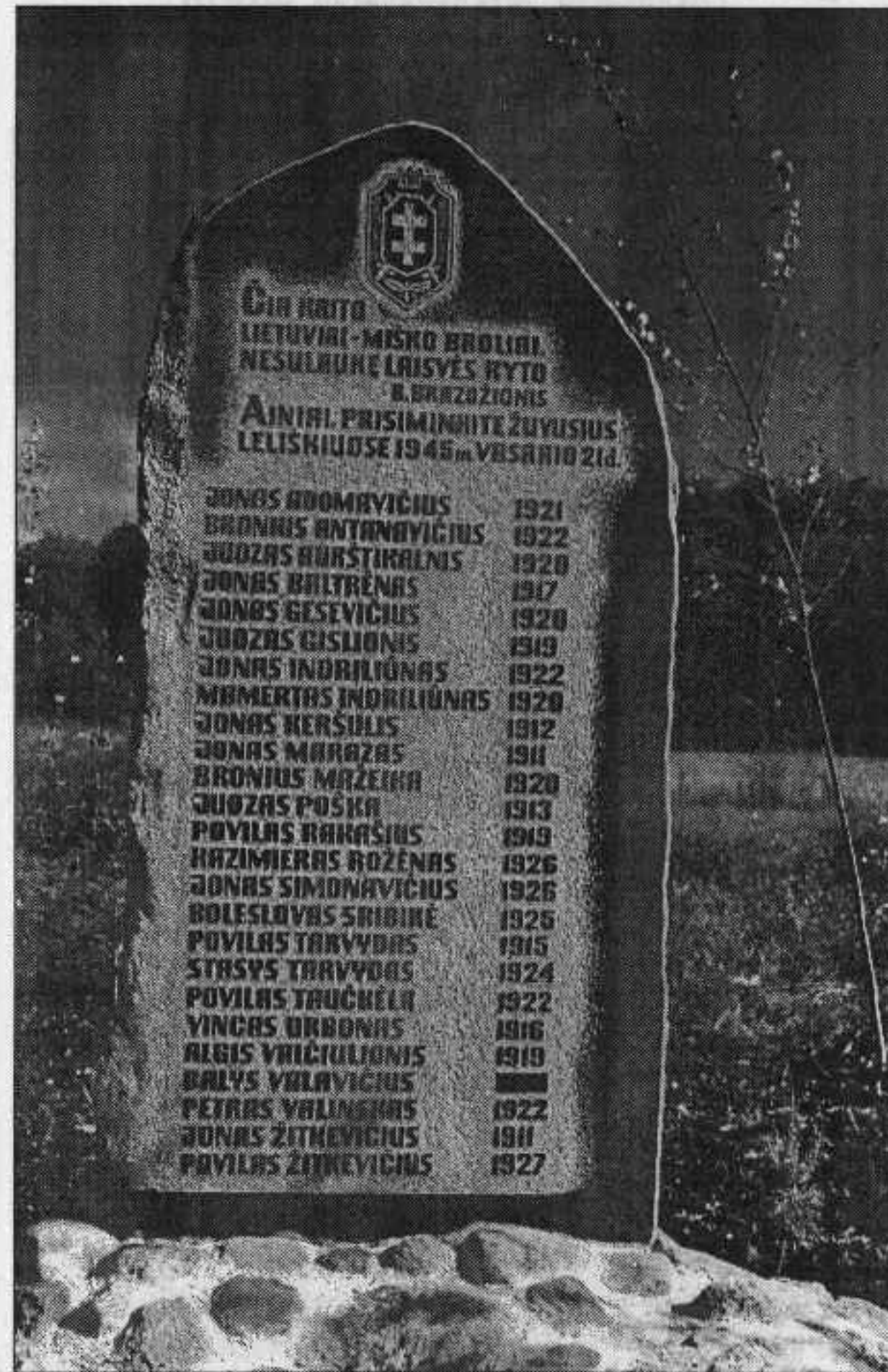
Tai buvo unikalus istorinis iššūkis. Kurbskio motina, žmona ir vienturtis sūnus žuvo Ivano Rūsčiojo kalėjimuose, broliai buvo nužudyti, turtai išdalyti opričnikams. Tai šekspyriška tragedija. Tai ir lietuviška tragedija, kuri pasikartojo po 400 metų Lietuvoje. Deja, kunigaikštis Kurbskis, visų rusų, ir ne vien, disidentų bei emigrantų protėvis, neturėjo laimės, nes po 400 metų suabejojama jo egzistencija. Bet mes nors tiek galime pasakyti, kad jis buvo teisus, o jo palikuonis Dimitrijus pastatė pirmąją Krinčino bažnyčią. Taip prasidėjo nauja era Paversmiuose, kurie tapo Krinčinu, Krinčinu. Mokydamiesi poterių po karo mes dar matėme Kurbskių karstus bažnyčios rūsyje.

1747 metais Krinčine gimė Tadas Kundzičas, vyskupas, Universiteto profesorius. Mums dabar brangus kiekvienas užrašytas jo sakiny, parašas, liudijantis apie praieities įvykius ir jo darbus.

Čia Vienužio, kunigo Antano Vienažindžio, skaudžios lyrikos giminė, jo gražiausių dainų žemė: "Kaipgi gražus gražus rūtelių darželis..." Išdainuota knygnešų ir artojų visuos Petriškių, Ličiūnų, Berklainių takuos takeliuos su giliu širdies skausmu. Čia atminties akmeniu jaugo jo žodžiai: "Kaip gražus gražus tolimasis dangus".

Kunigas Jonas Žilinskas prieš šimtmetį rašė: "Su 1900 metu užstojo dėl lietuvių nauja era - pasiliovė svajonė, prasidėjo veikmė". Tai reiškė, kad lietuviai, skaudžiai pralaimėję sukilime, praradę spaudą, pasirodė didžiajame tautų parade Paryžiuje. Vienas iš kantriausiu, gražiai pasidarbavusių rengiant lietuvišką "grinčią" buvo ir Krinčino mokyklos mokytojas, dailininkas Pranas Žitkevičius. Ir šioj bažnyčioj gali iš šimtmečio glūdumos atsiliepti jo tapytas paveikslas ir sušvytėti nauja šviesa, kaip Paryžiaus parodoje jo pieštas *Žirgvaikis ant mėlyno šilko*. Paryžiaus paroda - tai vileišiško užmojo sumanymas. Tik po to buvo didysis Vilniaus Seimas, spaudos atgavimo ir Nepriklausomybės aktas. Tai tolygūs veiksmai, ir jų reikšmė neįkainojama.

Krinčino parapijoje, Užušilių kaime, gimė ir dar vienas Žitkevičius, Jonas, garsus Panevėžio fotografas, įamžinęs žymius krašto žmones, visuomenės ir kultūros gyvenimą. Lemtingom 1941-ųjų birželio dienom jis fotografavo besitraukiančių okupantų žiauriai

nukankintuosius prie Panevėžio cukraus fabriko. Tai vis mūsų praieities išgyvenimas.

Iš mūsų parapijos ir profesorius Vladimiras Šilkarskis, dažnai pamirštamas Tartu, Kauno, Bonos universitetų dėstytojas, parašęs filosofinių ir antikinės literatūros istorijos veikalų. Ar galim šiandien Juodžionyse nusilenkti Marijai Šilkarskytei, Karaliaučiaus ir Varšuvos universitetų dėstytojai?

Labai mažai žinom apie parapijai lemtingai pasidarbavusius kunigą Jeronimą Šarkevičių arba pasaulio teisuolio ordinu pagerbtą kunigą Antaną Gobį, kuris nacių okupacijos metais gelbėjo žydus, sunkiu pokario metu kėlė dvasią savo gražiais dar ir šiandien prisimenamais pamokslais. Klebonijoje skambėdavo akordeonas, bažnyčioj - jo suremontuoti vargonai. Padėjo miško broliams reikalingais daiktai, kuriuos tekdavo nešti iš Krinčino į Žvirgždę. Visada su nuostaba prisimenu zakristijoną Antaną, besidarbavusį Jelgavos lietuvių bendruomenėje, jo iš kunigo A. Keraičio palikimo įsigytą italų grafiko idilišką paveikslėlį su dedikacija baronui Ropui. Man tai buvo didelė šviesa ir pasididžiavimas: žinoti ir matyti...

Tai vis mūsų praregėjimai, malonės akimirkos. Kaip ir atpažinta Leliškiuos žuvusių "palaidojimo" vieta iš graudžios pokario dainos krikšto motinos dainų sąsiuvi-

nyje:

*Alyvų šakos svyra
Ant Tatulos krantų,
Kodėl pravirko žvyras
Ant Gerkiškių kalnų...*

Išžiūriu į mūsų gamtovaizdį, žmonių veidus, gėlėtas pakeles, nuskubančius debesynus virš Eugenijaus ir Leonardo Matuzevičių gimtojo namo. Vėl norisi deklamuoti, kaip maldą kartoti Eugenijaus Prašymą:

*Jūs, mano protėvių,
Tėvų laukai, gimtoji žeme,
Daukniūnų ir Puškonių
lygumos, molynai,
Krinčino kapinių senieji topoliai
Ir akmenys apsamanoję, -
Jūs pasakykit man,
Kaip nepalūžt ir nepavargt
Ir kelyje, ir sankryžoj kelių,
Kaip tapti vėl tvirtam,
Lyg atsigėrus tyrojo vandens
Iš niekad neužšlančios verdenės -
Iš tos versmės Krinčino žalioje pakluonėj...
Jūs visada, visur
Padėkit man, sulaukus ryto,
Ir vėl pradėti dieną,
Atrast ir prasmę, ir žodžius,
Pajust žmonių akių
Ir draugo rankų šilumą,
Ir meilės atminimų
plazdančias bures.*

Pasigilinę į praieitį mes dar labiau nustebtume: kokie mes turtingi! Kokios didžios galimybės, bet kol kas, dėl mūsų pačių kaltės, apsilėidimo, nemeilės auginam vargo vaisius. O galim sutvirtėti, sulapoti, įsiverpt į molį saugodami atminimą visų šviשוולiu, visų žuvusių, ištremtų, pažemintų tėvynėje.

Jonas Aistis, mūsų pranašiškas poetas, 1948 m. sausio 13 d. (kas galėjo pagalvoti, kad sausio 13-oji taps viena kruviniausių naujojoje istorijoje?) rašė:

*Vienas kraujo lašas būt tave nuploves,
O varge jo vieno tu pasigėdai,
Nors stiprybę sėmėm iš didžios senovės -
Liko netesėti mūsų pažadai...*

*Vienu vienas žodis būt tave apgynęs,
Bet varge jo vieno tu pasigėdai,
Nors visi žadėjom mirti už tėvynę -
Liko netesėti mūsų pažadai...*

Argi tai ne mūsų visų santarvės paminklo žodžiai? Primenantys, žadinantys ir atleidžiantys.

Kunigo, poeto Antano Vienožinsko 160-osioms gimimo metinėms

1905-aisiais kunigas, poetas Jurgis Tilvytis-Žalvarnis, kunigavęs Krinčine, rašė gyvus atsiminimų žodžius. Išsilausykime į juos šiandien.

Jurgis Tilvytis

KELI ŽODŽIAI APIE KUNIGĄ ANTANĄ VIENOŽINSKĮ

Tiesa, aštrus yra peilis mirties, vienok ne viską jis gali nudziauti. Kadai jau tas buvo... metų jau bus apie 40, kaip čia darbavosi kunigas Vienožinskis... Šiandieną gi sudūlėjo turbūt jau ir kūnas grabė... Atrastum tikrai pelenų saują, "menką dulkę", "saujelę dūmo", kaip jis pats dainuodavo. Tuo tarpu atmintyje krinčiniečių (čia buvo 6 metus kamedoriumi) užsilaiškė šviesus, tarytum aureolė, paveikslas gero kunigo, naudingai darbštaus tautiečio, garbaus lietuviško poeto, kun. Antano Vienožinskio. Kas gi čia jam netrokšta laimingos amžinasties? Kas jam nelinki "atilsėti po vargų dangiškame rūme, kur turėjo viltį atrasti geresnį Tėvą, o ne patėvį".

Klausiu vieną nebejauną žmogų: ar atsimeni gerai kunigą Vienožinskį. Šypsos senelis, linguodamas galvą, akyse gi pamačiau ašaras.

Atsimenu, atsimenu... Ko gi čia neatsiminti?!.. Dieve, duok jam dangaus karalystę... Nei buvo, nei bus Krinčine tokio kunigo!.. Taigi pamokslininkas... Kai nuvažiuodavo Motiejūnų koplyčion laidoti numirėlio, tai iš kažin kur subėgdavo svietas klausytis pamokslų... Vyrui, pametę arklius žagrė, sulėkdavo. Dieve, susimylėk, kaip sakydavo. Išsilausius jo pamokslų, tai tik gera gera palikdavo ant širdies.

Tais laikais būdavo baisios vakaruškos Krinčino parapijoj. Kur tik būdavo daugiau mergaičių, tai šventomis dienomis buvo tie namai nukabinėti žaliais vainikais, kad, eidami bažnyčion, berniukai matytų, kur vakare bus vakaruškos. Labiausiai šėldavo jaunimas per Sekmines, kai Daujėnuos atlaidai.

Iš visų kraštų kaip suplūs, matai, visokių paleistuvių, tai tikrai pleška pleška po sodžius... Pasigeria, prisimuša, susikruvina... Nebėr kaip ir žmogui pasakyti.

Taigi kaip užėjęs kun. Vienožinskis pradėjęs pats važinėti į tokias vakaruškas, ir geruoju, ir piktuoju mokyt, bart... Eg ir išnaikinęs didumą... Žinodamas gerai, kad skaudus subarimas, iškeikimas abelnai vakaruškų pasilieka tankiausiai lygiai "balsas girioj šaukiančiojo", kun. Antanas, atimdamas iš jaunimo, kas yra negražu, nepadoru, pasirūpino taipogi pamokyti, kaip galima pasilinksminti tam skirtu laiku nenusižengiant dorovei.

Atvažiuoja, sako, kunigėlis į susirinkimą. Tuoj visus sustato, ima vadovauti "Sustokim dabar ratu ir visi su ukvatu" Dainos, žaidimai, juokai... Nusijuokdavome taip, kad net šonus skaudėdavo. O paskui liepdavo paklausyt, jis pasakysias pamokslą... Tai kad ims sakyti, ir ką gi! Ašaros plaukte plaukia. Dainuokite, sakydavęs kun. Antanas, dainuokite, dirbdami darbą, kad būtumėte smagesni, dainuokite grįždami iš lauko, tuomet parodysite, kad noriai priimate dalį vargų, paskirtų jums Aukščiausiojo, dainuokite suėjimuose, kad nebūtų laiko ir vietos negeroms kalboms, juokams, blevyzojimams. Ne visi vienok supratę tuos jo sumanymus ir kilnius norus: vieni dėl neišmanymo, kiti iš piktumo

Atminimo lenta Krinčino bažnyčioje

mo pradėjo kreivai žiūrėti į tą jo užsiėmimą. Tuoj, sako, pasklido visokios kalbos, kurios jį ne kartą pravirkdė. Labiausiai, žinoma, griežė dantimis nubauti jo už kokius negerus darbus.

Kun. A. Vienožinskis rūpinosi šviesti žmones ne tiktai sakykloje, bet ir, važinėdamas po parapiją, dalindavęs knyguotes žmonėms. Pasikviečia esą vaiką pas save ir aiškina, kaip reikia mokytis skaityti, rašyti... Viena džiaugiasi, kad jai, mažutei, davęs kun. A. Vienožinskis maldaknygę už gerą mokymąsi skaityti. O dėl paraginimo jaunimui rašyti duodavęs nusirašinėti savo dainas. Taip Marta Lapėnaičia iš Baukų sodžiaus gavusi rankraštį ką tik parašytų dainų "Vaikščiodams keliu žemėybės" ir "Dainų dainelės", atmena jį ir gaidas, kaip dainuodavęs kun. Vienožinskis. Išvažiuodamas iš Krinčino, dejavęs paskutiniame pamokslu: "Šešerius metus darbavaus, o nieko gero nepadariau... Trokšdavau daug, bet man nesisekė". Dėl tos priežasties jo giesmėse dažniausia tikrai "verksmo upeliai". Tegul gi nutilis tas skundas šiandien, kai tūlas atmintinai atsimena jo pamokslus, posakius, pamokymus ir t.t.

Verta darbuotis tarp lietuvių... Jų širdys - tai žemė vaisinga. Neprapuls tenai gera sėkla, nors ne taip greitai pasirodys vaisiai. Lietuvis savo "Dieve jam duok sveikatą" arba "amžiną atilsį" gausiai apmoka už kiekvieną pasišventimą, žygį ir žingsnį. Amžiną atilsį Tau, brangus mūsų kunige Antanai!

Lietuvių laikraštis, 1905, gegužės 12.

Krašto priešistorijos pėdsakais

Albinas Kazlauskas

Pasvalio krašto muziejaus muziejininkas

Mėginimai "prakalbinti" Ažuolpamūšę

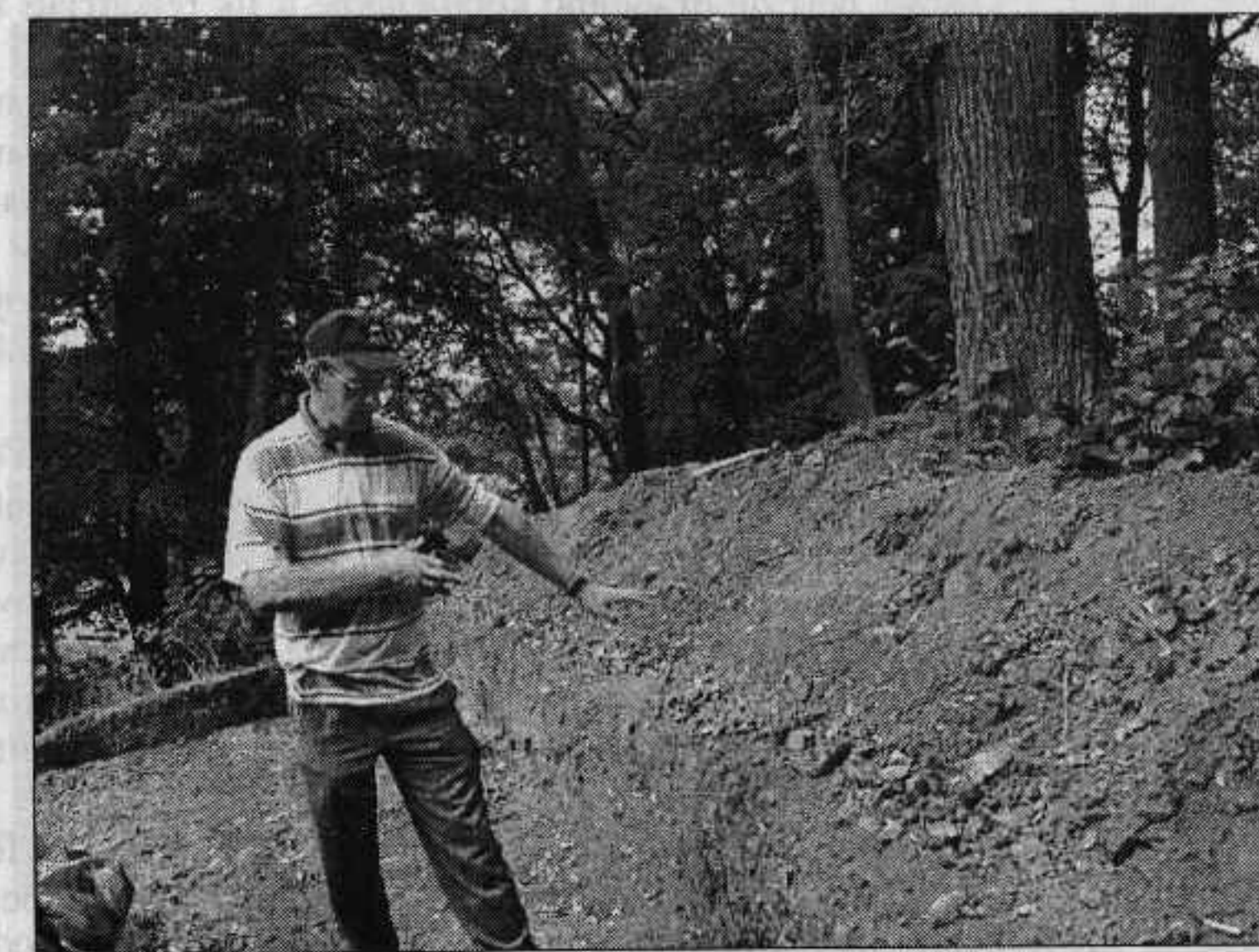
... Žiūrint į mūsų protėvių suverstus ištisus milžiniškus piliakalnius, ima gailėtis, kad turėjome per mažą akmenų ir neišmokom žiesti plytų (bent jau romėnų imperatorių laikais), maišyti betono. Su tokia kūrybine potencija būtume prisistatę, jei ne taip daug ir gražiai kaip graikai, tai bent monumentalai kaip vėlyvieji romėnai. Mes statėme iš žemės ir molio, ir medžio - to, kas neišlieka per kataklizmus ir gaisrus ir ką išplauna lietūs.

Gintaras Beresnevičius

Citatos autorius - žinomas religijų istorikas ir eseistas, už esė rinkinį "Ant laiko ašmenų" laimėjęs šiemet konkurso, skirto Lietuvos valstybės 750 metų jubiliejui, pirmą etapą. Pati citata - itin taikli, tik dėl to betono suabejotume: tai labai vėlyvas atradimas, o minimiems laikams užtektų ir kalkių.

Bet sugrįžkim į Pasvalio kraštą. Teturim iš viso tik porą piliakalnių, abu ilgai buvo netyrinėti, todėl nebylūs.

Apsidžiaugėme, sulaukę Ažuolpamūšėje archeologo Gintaro Zabielos su kvalifikuotais darbininkais. Jie atvyko labai laiku - juk šimtmečius abu piliakalnio šonus graužė Tatulos ir mažytės Ūgės srovės. Tie šonai dabar primena, sakysim, iš abiejų pusių nuo smaigalio pradėtą graužti kriaušę...

Archeologas Gintautas Zabiela prie atidengto kultūrinio sluoksnio piliakalnyje

miškiai, Vaidžiūnai buvo ir yra dėmesio verti. Žvalgomosios ekspedicijos - nors ir trumpalaikės, taipogi nemažai byloja radiniais. Dar reikia pridurti ir tai, kad didelių grupių ilgiam laikui tyrinėti vieną objektą jau atsisakoma.

Gintaras Zabiela sakosi, Ažuolpamūšę tyrinėdamas, radęs dviejų krosnių vietas, molinio puodo dugno skeveldrų, žalvarinių papuošalų detalių, vieno medinio stulpo - buvusios gyvenbinės užtvartos, įkasimo vietą. Medinė buvusi piliis, kuri naudota iškilus pavojui, kaip tvirtovė. Šiaip jau - tai vieta, aplink kurią buvusi žiemgalių - Šiaurės Lietuvos gyventojų protėvių - gyvenvietė. Jeigu gyvenvietė, tai kur buvę laidojami mirusieji, žuvusieji gynėjai?

Archeologas G. Zabiela sako, kad XI-XIII amžiuose buvo laidojama apie pusės kilometro spinduliu nuo įtvirtintos gyvenvietės dalies. Ažuolpamūšę - to laikotarpio palikimas. Tačiau tokiu dideliu ratu joks archeologas tyrimų nedaro. Visai kas kita, jei po kokios nuošliaužos ar gilesnių sluoksnių kasimo pavyktų rasti to meto gyventojų materialinės kultūros liekanų. Kai laidojamus imta deginti (žiemgaliai tai ėmė daryti vėliau už kitas senąsias gentis), tai užkasdavo labai negiliai, o vėlesnieji žemdirbiai ardami per daug nesistebėję tamsesniu žemės sluoksniu vagos gilumoje. Taip protėvių pelenai ir virto juodžemėliu.

Ar bus plečiami ir kartojami Ažuolpamūšės piliakalnio tyrimai? Pasirodo - teks palaukti, kol Lietuva bus turtingesnė ir galės geriau finansuoti archeologinius tyrinėjimus. Archeologas Gintaras Zabiela sako, kad kasti tam tikrais plotais - tarsi atversti storą praeities "anklodę" - nėra pažangiausias būdas tyrinėti. Va, jeigu rankose būtų jautrus prietaisas, matantis ar jaučiantis kultūriniam sluoksnyje metalą, stiklą, keramiką, ragą ir tik toje vietoje skatinantis skverbti gilyn... Ką gali žinoti, kiek dar trūksta laiko iki tokio "išmintingo" prietaiso sukūrimo, kai gyvename kompiuterių, dirbtinio intelekto laikus?

Atsisveikindami su Ažuolpamūšės tyrinėtojais, palikome jiems Pasvalio krašto "aromato" - "miežio kraujo" iš Papyvesių cecho ir šio krašto laukų žiedų medaus. O ko norėtume mainais? To, ką tyrinėtojai ir žadėjo: susumuosią tyrimo rezultatus, išvadas pateiksia mokslinei konferencijai maždaug vasario mėnesį, o po jos visus rastus eksponatus - jau parengtus ekspozicijai - atiduosią Pasvalio krašto muziejui.

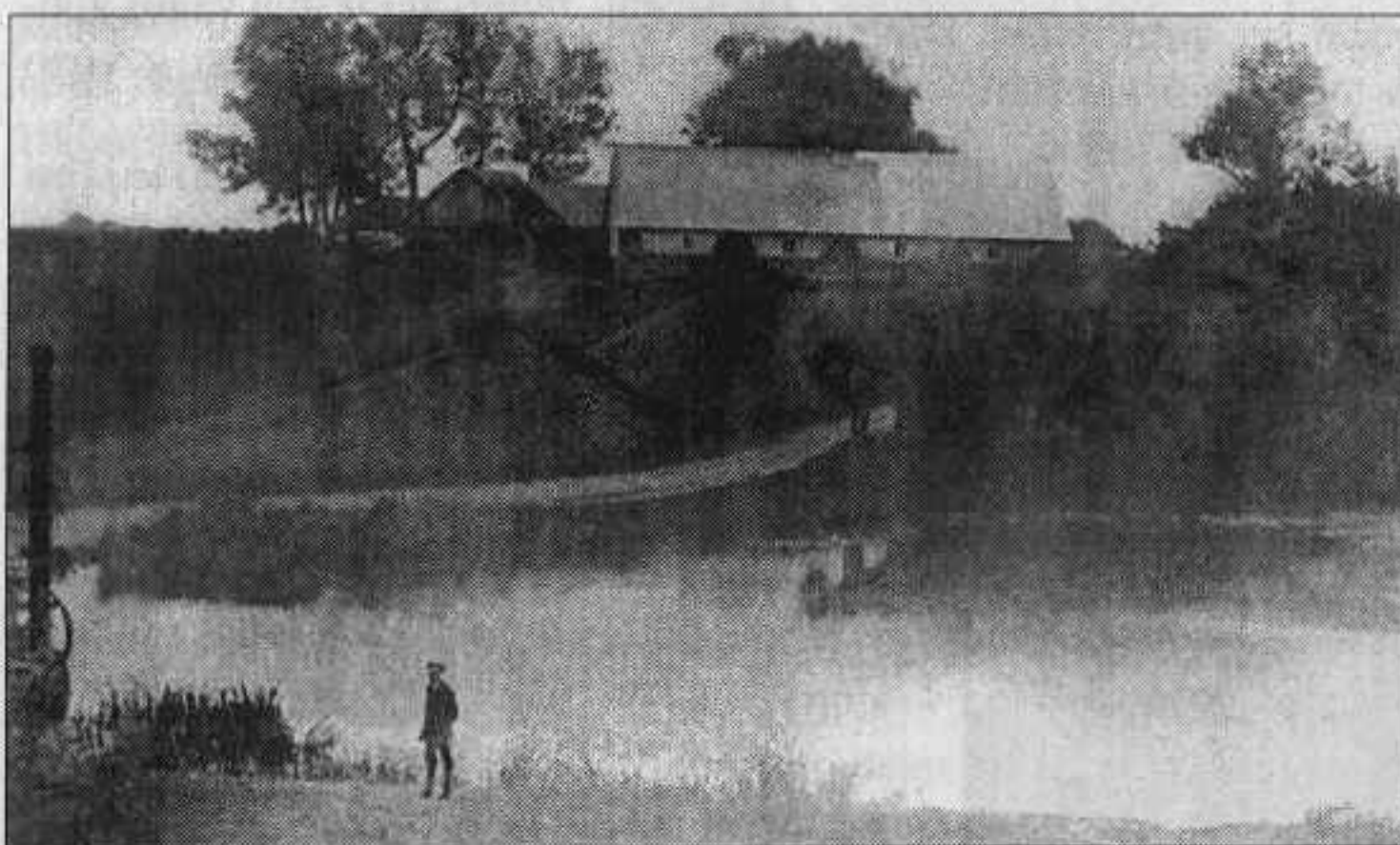
Paskutiniųjų Mažųjų Grūžių dvarininkų likimas

Paskutiniu metu nedažnai bevažiuoju keliu Pasvalys - Grūžiai, bet kaskart, likus porai kilometrų iki savo gimtojo kaimo, pažvelgiu šiaurinėn pusėn, į kalvą, kur kadaise buvo Mažųjų Grūžių dvaras. Dar neseniai ten stovėjo vienintelis išlikęs ženklas - klėtis, o važduotė nesunkiai šalia pasodindavo vešlias tuopų alėjas, iškasdavo tvenkinius, ir nejučia trumpam paskęsdavai anų laikų ramybė ... Suprantama, dvarininkų laikai dažnam ne romantiškus, o greičiau sunkaus likimo ir vargo prisiminimus pažadina, tačiau likimas nebuvo dosnus ir dvarininkams.

XVIII a. Lietuvoje įsikūrusi baronų von Radenų šeima, be kitų šiaurės Lietuvos dvarų, valdė ir Mažuosius Grūžius. Čia per porą šimtmečių nugyveno penkios šios šeimos kartos.

Šiame straipsnyje, pasinaudodama gerbiamos Teresės Jančevskytės Kinnear pateikta medžiaga, papasakosiu jos senelio, paskutinio Mažųjų Grūžių dvarininko, likimą.

Eduardas Leonas buvo ketvirtas iš penkių Eduardo Teodoro Radeno ir Leontinos Montwill vaikų. Pirmoji sesuo Adela Karolina gyveno Latvijoje, Dirvoniškių dvare, vėliau ištekėjusi gyveno Vilniuje ir dirbo knygyne, dar vėliau - Torūnės universiteto knygyne. Mirė Lenkijoje, ten ir palaidota. Jos dėka buvo surinktos ir išsaugotos dauguma Radenų giminės nuotraukų. Antrasis vaikas šeimoje - Teodoras Eduardas Edmundas išgyveno tik devynerius metus, sesuo Marija - trejus. Eduardo Leono jauniausias brolis Leonas, padaręs puikią karininko karjerą, gavo majoro laipsnį, vėliau įkūrė jachtų klubą Trakuose. Tik paskutinieji du broliai turėjo

Mažųjų Grūžių dvaras

palikuonių, tačiau Leonas į Grūžius grįžti nepanoro.

Paskutinis Mažųjų Grūžių dvaro savininkas Eduardas Leonas Radenas gimė šiame dvare 1888 m. sausio 9 d., tėvas Eduardas Teodoras mirė, kai sūnui tebuvo devyneri. Tačiau ankstyvoji Eduardo Leono vaikystė buvo laiminga, jis ypač mėgdavo atostogas Michidovičių dvare pas giminičius. Vėliau Eduardas Leonas mokėsi Jelgavoje (Mintaujoje), po to išvyko studijuoti į Sankt Peterburgo Karo Akademiją, kurią baigęs, įstojo į 4-ąjį Sapper Regiment. Tuo metu susitiko savo būsimą žmoną Niną, kuri studijavo Kilmingų Damų institute. 1912 m. jis vedė Niną Maslohov, Miron Ksenofontowicz Maslohov ir Annos Grigorievnos Matykainės dukterį. Peterburge gyveno kartu su Ninos motina. Ten pat 1913 m. spalio 13 d. gimė jų vienintelė dukra Irena.

Pirmojo pasaulinio karo metais Eduardas Leonas kariavo įvairiuose frontuose, galiausiai bolševikų armijos sumintas buvo kalinamas daugelyje Sibiro kalėjimų. Žmona Nina tuo tarpu kartu su motina ir mažąja dukrele Irena bandė laikytis kuo arčiau, siūsdavo maisto ir stengėsi visais būdais jam padėti. Paskui jį moterys buvo nuykusios net į Irkutską, Krasnojarską. Pačios pragyvendavo siūdomos ir siuvinėdamos. Kai Eduardo Leono draugai vėliau klausinėdavo, kodėl jis neparašęs savo atsiminimų, jis sakydavo, kad žmonės niekada nebūtų patikėję, jog tie išgyvenimai buvo tikri.

Atgavęs laisvę, kartu su šeima Eduardas grįžo pirmiau į Latviją, į sesers dvarą Dirvoniškiuose, o 1922 metais - į Mažuosius Grūžius. Blogos sąlygos - šaltis, drėgmė pakenkė Eduardo sveikatai, jis sunkiai sirgo bronchitu, vaikščiodavo pasiramsčiuodamas lazda.

Sugrįžę rado Mažuosius Grūžius labai apleistus: pagrindinį gyvenamąjį pastatą dar prieš karą buvo apgadinusį ugnis, todėl teko apsigyventi likusiame mažesniajame name. Vėliau ant buvusio namo pamatų buvo pastatytas nedidelis namas svečiams bei ūkvedžiui apgyvendinti.

Eduardas Leonas sumanė pasikviesti į Mažuosius Grūžius brolių Leoną ir kartu juos valdyti. Eduardas manė, kad jiems sykiu pavyks sugražinti buvusius dvaro klestėjimo laikus. Tačiau Leonas turėjo kitų planų. Jis nenorėjo ūkininkauti ir nesidomėjo dvaro reikalais, todėl paprašė pusę dvaro vertės sumokėti grynais, kad galėtų Trakuose įkurti jachtų klubą. Eduardui teko sutikti. Dėl to jam nepakako pajamų, ir jis buvo priverstas įsidarbinti. Visą savaitę dirbdavo Kaune ir tik savaitgaliais grįždavo į Grūžius. Nina tuo metu atgaivino apleistą parką ir sodus. Dvaras pamažu atsigavo, bet išliko nauja nelaimė. Kaimynas Daugvilovičius paprašė Eduardo Leono laiduoti jam, iš banko imant paskolą. Eduardas pasitikėjo ir sutiko. Tačiau kaimynas jį apgavo ir išvyko į užsienį. Daugvilovičiaus skolas teko grąžinti Eduardui. Tuomet jis nusprendė išnuomoti dvarą ūkininkui Garliauskui, kuris turėjo didelę šeimą ir troško žemės. Eduardas Leonas gavo tarnybą Panevėžio draudimo kompanijoje ir tik retkarčiais su žmona parvažiuodavo į Grūžius.

Kai 1938 m. Eduardo ir Ninos dukra Irena susituokė su Tadeušu Jančevskiu ir išsikėlė į vyro dvarą Blinstrubiškyje, Eduardas galiausiai pasiryžo parduoti dvarą. Už gautus pinigus grąžino likusias skolas ir galėjo nusipirkti žemės netoli Blinstrubiškio, kur jis svajoto pasistatyti namą, kad senatvėje galėtų gyventi arčiau dukters. Tuo metu kilo Antrasis pasaulinis karas.

1940 m. Eduardo ir Ninos anūkė Teresa atvyko į Panevėžį, vėliau ir Irena su vyru. Čia visi gyveno iki 1944-ųjų, kai vėl užėjo sovietų armija. Irena su Tadu ir Teresa nusprendė bėgti į Lenkiją, tačiau prie Lietuvos sienos buvo sulaikyti ir išsiųsti į vokiečių darbo stovyklą, bet pakeliui jiems pavyko pabėgti. Taip pamažu jie ėmė skintis kelią į Vakarų. Eduardas Leonas su Nina liko Panevėžyje. Eduardas mirė po metų, Nina - 1948 m.

Šiuo metu Eduardo Leono ir Ninos Radenų anūkė Teresa Jančevskytė Kinnear gyvena Škotijoje, Aberdino (Aberdeen) mieste, kur likusį gyvenimą praleido ir jos tėvai. 2000 m. rugpjūčio 11 d. ji įvykdė paskutinįjį jų norą - amžinam poilsiui sugrįžti į Mažuosius Grūžius.

Petro Vileišio metai

Mums, Lietuvos žmonėms, tūkstantmečių sąvarta yra išpūdinga dar ir tuo, kad ją paženklino Petro Vileišio gimimo 150 metų jubiliejus (2001 m. sausio 25 d.). Simboliška, kad į XXI šimtmetį ir III tūkstantmetį mūsų šalis įžengė su didžiojo Lietuvos kėlėjo vardu lūpose.

Vyriausybinių komisija

Kelias į Petro Vileišio jubiliejus minėjimą, deja, nebuvo lygus ir sklandus. Buvo iškilusi reali grėsmė, kad Lietuvos valdžia, labai sunkiai spręsdama šalies ekonomines, socialines bei kultūrines problemas, slegiama artėjančių Seimo rinkimų rūpesčių, nepajėgs skirti deramo dėmesio šiam didelės svarbos reikalui. Nemažų pastangų dėka pasiekta, kad 2000 m. gegužės 25 d. Ministrų kabinetas priėmė nutarimą Nr. 585 "Dėl komisijos Petro Vileišio 150-ųjų gimimo metinių minėjimui organizuoti sudarymo". Komisijos pirmininku paskirtas kultūros ministras Arūnas Bėkšta, o po Seimo rinkimų pasikeitus Vyriausybei, šias pareigas perėmė naujasis kultūros ministras Gintautas Kėvišas. Vyriausybinių komisija savo posėdžiuose parengė Petro Vileišio jubiliejus minėjimo programą. Tai buvo nelengvas ir sudėtingas uždavinys: reikėjo, galima sakyti, pirmą kartą parodyti tikrą portretą vieno iš pačių žymiausių Lietuvos atgimimo herojų. Vykdamas šią programą, vienas po kito išsirikiavo jubiliejus minėjimo renginiai, kurių svarbiausi akcentai buvo tikrosios vertybės - meilė savo Tėvynei ir gimtajai kalbai, taurus idealizmas, pagarba žmogui.

Mokslinės konferencijos

Jubiliejus minėjimas, kaip ir dera, prasidėjo iš anksto. Pirmasis renginys buvo mokslinė konferencija "Petras Vileišis - didysis Lietuvos kėlėjas", kurią 2000 m. spalio 11-12 d. Vilniaus Rotušėje surengė Istorijos institutas ir Lietuvos menininkų rūmai. 2001 m. sausio 24 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, kuris įsikūręs buvusioje Petro Vileišio rūmuose, įvyko mokslinė konferencija "Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Petras Vileišis". Abiejų konferencijų prelegentai - mokytojai, mokslininkai, kultūros veikėjai - padarė išsamius ir vertingus pranešimus, aprėpdami svarbiausius Petro Vileišio profesinės ir tautinės visuomenės veiklos aspektus.

Parodos

Giliau pažinti Petro Vileišio asmenybę, jo nuveiktų darbų reikšmingumą padėjo jubiliejui skirtos parodos. Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka savo įrengtą didelę ekspoziciją pavadino "Iš Pasvalio lygumų - į didįjį kelią" (atidaryta 2000 m. gruodžio 6 d.). Paroda "Petras Vileišis - įžymus geležinkelių ir tiltų inžinierius" 2001 m. sausio 5 d. buvo atidaryta Geležinkelių muziejaus galerijoje. Fundamentalią ekspoziciją "Petru Vileišiui - 150"

įrengė Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka (atidaryta 2001 m. sausio 25 d.). Iš parodų stendų prabilo ano meto fotografijos meistrų darytos nuotraukos, istorinėmis relikvijomis tapę paties Petro Vileišio raštai - knygelės, Lietuvos ir užsienio šalių archyvuose ir bibliotekų rankraštynuose saugomų dokumentų kopijos, literatūra apie Petrą Vileišį, kiti eksponatai.

Mokyklinių laikraščių konkursas

Prasmingas buvo Švietimo ir mokslo ministerijos surengtas respublikinis mokyklinių laikraščių konkursas Petro Vileišio gyvenimo ir veiklos tematika. Jį inicijavo ir vadovavo ministerijos skyriaus vedėja pasvalietė Loreta Žadeikaitė. 72 mokyklos išleido jubiliejui skirtus laikraščius. Kiekvienas jų sugebėjo savaip pažvelgti į tą istorinį laikotarpį, kai gyveno ir savo didžius darbus tautos labai atliko Petras Vileišis. Konkurso komisija premijavo: Šiaulių miesto Centro pradinės mokyklos laikraštį "Pradinukas", Utenos pagrindinės mokyklos - "Varpelis", Alytaus miesto Putinų vidurinės mokyklos - "Atžalynas", Kuršėnų L. Ivinskio gimnazijos - "Pamokų", Panevėžio prekybos ir verslo mokyklos - "Tau ir visiems". Už tradicijų puoselėjimą specialiu prizu apdovanotas Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos laikraštis "Mokyklos žinios". Premijų mecenatė - Vileišių giminės atžala Dalia Bobelienė.

Iškilmingas minėjimas Vilniuje...

2001 m. sausio 25 d. Nacionalinio dramos teatro salėje, kaip sakoma, nebuvo vietos obuoliui nukristi. Jo Ekselencija Prezidentas Valdas Adamkus atsiųstame vakaro dalyviams sveikiniame pažymėjo: "Petro Vileišio asmenybėje visų kartų Lietuvos piliečiai regėjo ir regį ištikimos tarnystės savo tautai ir valstybei pavyzdį. Jo ryžtinga laikysena ir aktyvi veikla, žadinant tautinį atgimimą, pasakyti ir išspausdinti žodžiai, inžinieriaus darbas bei dosnus tautinės kultūros mecenavimas tapo tvirtu dvasiniu pamatu, ant kurio kūrėsi amžiaus pradžios Lietuvos Respublika, kuriuo kaip sąžiningos tarnystės savajam laikui ir savo kraštui tradicija remiasi pažangi ir viltinga mūsų šiandieninio gyvenimo dalis". Šiuos Ekselencijos žodžius įprasmino ir va-

Petro Vileišio 150-osioms gimimo metinėms skirta konferencija Vilniuje

GERBIAMIEJI PETRO VILEIŠIO 150 METŲ
IŠKILMINGO MINĖJIMO DALYVIAI,

NUOŠIRDŽIAI SVEIKINU VISUS, SUSIRINKUSIUS DAR KARTĄ
PRISIMINTI IŠKILIOS LIETUVOS ISTORIJS ASMENYBĖS,
DAR KARTĄ [VERTINTI JOS NUOPELNŲ
MŪSŲ VIEŠOJO GYVENIMO TRADICIJOMS.

PETRO VILEIŠIO ASMENYBĖJE VISŲ KARTŲ LIETUVOS PILIEČIAI REGEJO
IR REGI IŠTIKIMOS TARNYSTĖS SAVO TAUTAI IR VALSTYBEI PAVYZDĮ.
JO RYZTINGA LAIKYSENA IR AKTYVI VEIKLA ŽADINANT TAUTINĮ
ATGIMIMĄ, PASAKYTI IR IŠSPAUSDINTI ŽODŽIAI, INŽINIERIAUS DARBAS
BEI DOSNUS TAUTINĖS KULTŪROS MECENAVIMAS TAPO TVIRTU
DVASINIŲ PAMATU, ANT KURIO KŪRĖSI AMŽIAUS PRADŽIOS LIETUVOS
RESPUBLIKA, KURIUO KAIP SAŽININGOS TARNYSTĖS SAVAJAM LAIKUI
IR SAVO KRAŠTUI TRADICIJA REMIASI PAŽANGI IR VILTINGA
MŪSŲ ŠIANDIENINIO GYVENIMO DALIS.

NUOŠIRDŽIAI LINKIU, KAD PETRO VILEIŠIO VARDAS IR DARBAI NELIKTŲ
MUZIEJAUS EKSPONATAIS, O VISADA PROVOKUOTŲ GYVŲ NUOMONIŲ
[VAIROVĖ BEI GYVUS DIALOGUS [VAIRIAUSIAIS MŪSŲ GYVENIMO
KLAUSIMAIS. TOKS ŠIO ATGIMIMO TALKININKO ATMINIMAS
TIKRIAUSIAI BŪTŲ GERIAUSIAS JO PUOSELĖTŲ LŪKESČIŲ [PRASMINIMAS,
GERIAUSIA JO DARBŲ TAŠA ŠIANDIENINĖJE LIETUVOJE.

TELYDI ŠVIESUS ATMINIMAS PETRO VILEIŠIO VARDĄ, O VISUOTINĖ
PAGARBA – JO DARBUS, SKIRTUS MŪSŲ TAUTOS IR VALSTYBĖS GEROVEI.

VALDAS ADAMKUS
LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS
VILNIUS, 2001 METŲ SAUSIO 25 DIENA

karo dalyvius prikaustė talentingai parengta literatūrinė-muzikinė kompozicija, alsuojanti Petro Vileišio dvasia. Tą dvasią sukurti padėjo meno meistrų atliekami Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Česlovo Sasnausko, Stasio Šimkaus, Juozo Naujalio kūriniai, scenografija, aktorių skaitomi atsiminimai apie Petrą Vileišį, poeto pasvaliečio Mykolo Karčiausko eilės. Didžiojo Lietuvos kėlejo temą plėtojo du pranešimai: šių

eilučių autoriaus - "Petras Vileišis ir lietuvių tautinis atgimimas" ir prof. Egidijaus Aleksandravičiaus - "Mecenatystės tradicija amžių sandūroje ir Petras Vileišis". Beje, pastarasis pranešėjas dabartinių Lietuvos realių fone itin ekspresyviai išryškino Petrą Vileišį kaip tikrą turto ir dvasios aristokratą.

...ir Pasvalyje

2001 m. sausio 26 d., galima sakyti,

visas Pasvalio kraštas pakiliai minėjo savo didžiojo kraštiečio 150-ąjį gimtadienį. Iškilmingas minėjimas prasidėjo jo vardu pavadintoje gimnazijoje. Minėjimo programa - tai puiki moksleivių (ir, žinoma, mokytojų) talentų mozaika, kurią naujomis varsomis praturtino iškilių svečių dalyvavimas ir prakalbos. Apie išskirtinę Petro Vileišio asmenybę, kurios darbštumo ir gabumų dėka sukrautas turtas tarnavo kilnioms idėjoms,

kalbėjo kadenciją baigęs Prezidentas Algirdas Brazauskas ir žymus verslininkas, Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 1937 metų absolventas Juozas Kazickas. "Žmogaus vertę lemia ne turto dydis, bet tai, ką jis duoda visuomenei. Šiuo požiūriu Petras Vileišis yra vienas turtingiausių Lietuvos žmonių", - sakė J. Kazickas, pats garsėjantis mokslo ir kultūros mecenavimu. Gimnazistas Jonas Jankauskas, kalbėdamas moksleivių vardu, išsakė svarbiausią Petro Vileišio pamoką jaunajai lietuvių kartai: siekti mokslo, mokytis darbštumo, taupumo, ugdyti tvirtybę ir ištvermę; tik dirbdamas ir veikdamas žmogus atskleidžia savo sugebėjimus, pažadina savyje glūdinčias galias, kurios tik per darbą įgyja visuomeninę vertę.

Minėjimas tęsėsi Pasvalio krašto muziejuje, kurio teatras parodė Gintaro Kutkausko kartu su Albinu Kazlausku sukurtą ir režisuotą publicistinį spektaklį "Pakylėjimas", subtiliai pasakojantį apie reikšmingiausius Petro Vileišio tautinės visuomeninės veiklos momentus. Spektaklio scenarijų autoriai kūrė iš prasmingų Juozo Tumo-Vaižganto ir kitų autorių atsiliepimų apie Petrą Vileišį bei jo paties atsiminimų apie kovą už lietuviškos spaudos laisvę. Beje, "Pakylėjimas" pelnė Aukso paukštę mėgėjiškų dramų teatrų 2000-ųjų metų konkurse.

Ziniasklaidoje

Deramą dėmesį Petro Vileišio jubiliejui skyrė kai kurie periodinės spaudos leidiniai. Ši tema, kaip ir priklausau, dažnai viešėjo pasvaliečių "Darbo" laikraštyje. Žurnalas "Mokslas ir gyvenimas" išspausdino mokslinės konferencijos "Petras Vileišis - didysis Lietuvos kėlejas" pranešimus. Laikraščio "Mokslas Lietuva" vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas su plunksna ir fotoaparatu aplankė, galima sakyti, visus jubiliejinius renginius, o jo brandūs ir širdies šilumos kupini reportažai papuošė laikraščio puslapius. Publikacijų jubiliejiaus tema paskelbė "Atgimimas", "Dienovidis", "Mokslas ir technika" ir kiti laikraščiai bei žurnalai. Prie Petro Vileišio jubiliejiaus minėjimo vaisingai prisidėjo Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. Įvairios redakcijos parengė ciklą meninių bei analitinių laidų, nušviečiančių Petro Vileišio darbus ir nuopelnus Lietuvai. Nacionalinė televizija transliavo iškilmingą minėjimą 2001 m. sausio 25 d. Literatūrą apie Petrą Vileišį papildė šių eilučių autoriaus monografijos "Petras Vileišis" antroji gerokai papildyta laida, išleista leidyklos "Alma littera". Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla

Petro Vileišio 150-ųjų gimimo metinių minėjimas Pasvalio P. Vileišio gimnazijoje

išleido Algimanto Nako ir Valdo Pruskaus knyga "Petras Vileišis. Inžinierius. Kultūrininkas. Verslininkas". Vienas iš autorių, inž. A. Nakas, profesionaliai nušvietė P. Vileišio profesinę veiklą - jo įspūdingus inžinerinius darbus geležinkelio ir tiltų statybose.

Su Petro Vileišio vardu

Nuo šiol Pasvalio Petro Vileišio gimnazija, šį garbingą vardą turinti nuo 1935 metų, nebebus vieniša. Kauno miesto valdyba 2000 m. spalio 3 d. priėmė sprendimą Nr. 1209: "Suteikti 24-ajai vidurinei mokyklai (Demokratų g. 36) Petro Vileišio vardą ir vadinti ją taip: Kauno Petro Vileišio vidurinė mokykla". Šį vardą mokyklos bendruomenė iškilmingai priėmė 2001 m. sausio 19 d. Vilniaus miesto taryba 2001 m. balandžio 18 d. priėmė sprendimą Nr. 279 "Dėl Vilniaus Petro Vileišio pagrindinės mokyklos steigimo". Taryba nusprendė: "1. Steigti Vilniaus Petro Vileišio pagrindinę mokyklą Vilniaus Užupio gimnazijos bendrojo lavinimo skyriaus pagrindu; 2. Įpareigoti Vilniaus miesto valdybą atlikti visus su reorganizavimu susijusius veiksmus". 2001 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus Petro Vileišio pagrindinė mokykla pradėjo rašyti savo istoriją. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius 2001 m. gegužės 24 d. pasirašė įsakymą Nr. 876 "Dėl Petro Vileišio vardo suteikimo Vilniaus aukštesniajai transporto mokyklai". Dokumente sakoma: "Remdamasis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 05 25 nutarimu Nr. 585, nuo 2001 m. rugsėjo 1 d. keičiu Vilniaus aukštesniosios transporto mokyklos pavadinimą į Vilniaus Petro Vileišio aukštesniosios transporto mokyklos pavadinimą".

Šv. Mikalojaus bažnyčioje

Monsinjas Kazimieras Vasiliauskas, nenuilstantis visų jubiliejinių renginių lankytojas, 2001 m. sausio 28 d.

surengė Šv. Mikalojaus bažnyčioje pamaldas Petru Vileišiui atminti. Tuo norėta itin pabrėžti Petro Vileišio nuopelnus tada sulenkėjusio Vilniaus lietuviškajai kultūrai apskritai ir ypač Šv. Mikalojaus bažnyčiai. Juk dėka jo pradėtos galingos Vilniaus atletuvinimo akcijos, ši seniausia Lietuvos sostinės bažnyčia 1901 m. tapo ne tik lietuviškosios parapijos centru, bet ir lietuvių kultūros židiniu. Pradėdamas šių pamaldų pamokslą, monsinjas K. Vasiliauskas su džiaugsmu pažymėjo: "Laimingi ir labai derlingi šie metai buvo Petru Vileišiui. Bene pirmą kartą mūsų garbusis jubiliasas buvo taip turtingai, kvalifikuotai ir net akademiškai lygiu (...) pagerbtas žiniasklaidoje ir įvairiuose iškilminguose renginiuose". Tačiau monsinjorui, kaip, beje, ir daugeliui, iškilmingai klausimas: "kodėl keliasdešimt metų apie jį taip retai teprisiminėme? Juk pagal savo nuveiktus darbus ir taurų idealizmą jis tikrai yra nusipelnęs būti šalia Basanavičiaus, Kudirkos ar Vaižganto. Kodėl tik šiais metais jį pamatėme?". Į šį klausimą monsinjas K. Vasiliauskas taip atsako: "Galbūt todėl, kad mūsų šiandieninei tėvynei kaip tik dabar labai reikalingi tokie vileišiai, kurie sugeba dirbti ir visas savo jėgas bei sunkiai uždirbtus litus idealistišku polėkiu atiduoda jai, o ne nuolatos ko nors iš jos reikalauja" (Dienovidis. Gegužė. 2001, p. 44-45).

Petro Vileišio 150 metų jubiliejiaus minėjimas nužėrė užmaršties dulkes nuo šios didžios asmenybės ir iškėlė daug klausimų dabartiniam atgimusios Lietuvos gyvenimui. Todėl giliai prasmingas yra Jo Ekscelencijos Prezidento Valdo Adamkaus palinkėjimas, "kad Petro Vileišio vardas ir darbai neliktų muziejiaus eksponatais, o visada provokuotų gyvų nuomonių įvairovę bei gyvų dialogus įvairiausiais mūsų gyvenimo klausimais".

Laima Vaitkevičienė

Šimtametės publicistikos aktualijos

Lietuvė valstietiškosios kultūros moteris niekada neturėjo galimybių ir privilegijų būti silpna, jausminga, ieškoti atramos. Veiklios, stiprios (ir fiziškai, ir dvasiškai) moters tipą fiksuoja mūsų folkloras. Moteriškai jai veiklos sferai priklauso darbas, globa, auka, harmonizuojantis vaidmuo namų erdvėje. Bajoriškosios kultūros moteris turėjo kitokių galimybių realizuoti savo moteriškumą: galėjo atsiverti saloninės kultūros formomis (muzikavimu, namų vaidinimais), nerealizuotus dvasios polėkius atverti dienoraščiams. Pozityvistinis XIX a. pabaigos mentalitetas įdomiai sulėdė abu kultūros tipus ir išugdė lietuves inteligentes - bajoraites, einančias archetipiniais agrarinės kultūros moters keliais, vedamas pareigos, atsakomybės už žmogų. Viena jų - Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. 1893-1906 m., gyvendama Joniškėlyje, G. Petkevičaitė-Bitė spausdino "Varpe" ir "Lietuvos ūkininke" straipsnius, pavadintus "Pasikalbėjimais". Vienas jų, išspausdintas "Varpe" 1901 m. lapkričio mėnesį, teikia gana įdomių perskaitymo galimybių, atskleidžia vy-

riškojo ir moteriškojo (elitinio ir demokratiškojo) kultūrinio sąmoningumo pradų išsiskyrimą.

Straipsnis pradamas dviejų kultūros žmonių - vyro ir moters - dialogu. Jis - autoritetas, ji - klausiančioji. Pozicijų išsidėstymas atveria XIX a. pabaigos - XX a. pradžios kultūrinę situaciją, kurioje vyro balsas yra vadtantis, o moters pritariantis. Toks jėgų išsidėstymas tipiškąs charakterių veikloje, knygnešystėje, spaudoje. Beje, pirmuosiuose publicistiniuose straipsniuose, siųstuose į "Varpą" iš Joniškėlio (pvz. "Kaip Petofi tarnavo tėvynei"), Bitė veiklos pavyzdžių natūraliai ieško vyrų bendruomenėje, kadangi vyras kaip visuomeniška asmenybė figūruoja per visą XIX a. Taigi straipsnio moteris klausia: "Tai mums turi rūpėti vien tik politiška kova?" Vyras atsako: "Žinoma, vien politiška (...) Turime žengti vien tais takais, kurie veikiausiai vestų mūsų tautą prie išganyto (...)". Vyras reprezentuoja tvirtai žinančiojo poziciją, kuri tęsiasi lietuvių literatūroje nuo pat M. Mažvydo "Katekizmo", nuo kategoriško raginimo atsakyti "deivių" ir priimti aukštesniąją krikščioniškosios kultūros formą. Žino reprezentatyvų valstiečio būties modelį ir K. Donelaitis. Nuo jo neatsilieka M. Valančius, S. Daukantas, neabejojantys, ko reikia jų meto lietuviui. Nekvestionuojamo žinojimo intonacijomis skamba V. Kudirkos "Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite" arba Maironio "Į darbą, broliai, vyrų ir vyrų./Šarvutu mokslu atkakliu!". Visi šie kultūros vyrai neabejoja aukštesniųjų idėjų prioritetu. Būtiškojo (dieviškojo, socialinio, tautinio) prado dominantė leidžia pancigti butiškąjį.

Straipsnyje kultūros moteris suabejoja aukštojo prado neribotomis galiomis: "Tai politiška kova suteiks mūsų vardieniams tiek duonos, kad jie neaktų?! Suteiks tiek šviesos, kad jie, viens kito neskriausdami, mokės žengti prie teisybės ir laisvės šaltinio?" Socialinis sluoksnius "vardieniai", t. y. tie, kurie butiškąjį pradą neigia pačia savo vargana egzistencija, kultūros moteriai kelia nerimą. Matyt, jos sąmonėje visos žmogaus egzistencijos formos nusipelno dėmesio, įvertinimo ar bent supratimo. Vyras neigia primityviąją egzistenciją, ši nėra jo mąstymo, veiklos, jo dvasinių polėkių sritis: "Tai mums ir neturi rūpėti!" Moteris tiki vyriškuoju idealizmu. Deja, ją supa tos primityvios egzistencijos formos, nuo kurių idealistas vyras nusigrėžė šventai tikėdamas (ir tikriausiai ne be pagrindo) savo idealų jėga.

Pas moterį (mokytą panelę) ateina nelaimėlė kaimietė, kurios kūdikis ir karvė serga. Jos sąmonėje gyva tik vargo vertybių gradacija, nepagrįsta nei dieviškoju, nei socialiniu idealizmu: "Su kūdikiu Dievo valia! - verkšleno toliau vargdiene: - Kad tik karvė atsitaisty!.. Kuom gi aš kitus savo vaikus penėčiau." Vargo filosofija iškelia kitus prioritetus (naudingiausia, naudinga, nenau-

dinga) ir karvės gyvybę vertina labiau nei kūdikio. Vargana butis nepatirkiai žvelgia į kultūrą: gal arklio prakaitas vaikui ir "varlės su burokų lapais" karvei bus geresni vaistai nei panelės duotieji? Kokių argumentų griebsis kultūros moteris, kokių mokslų idėjomis įtikins nelaimėlę? - Intuicija sufleruoja: "Išbėgusi atnešiau moterei kelis svarus lašinių.

- Išsivirk sau, kol karvė pagis, ir tik klausyk manęs!"

Šio argumento poveikis neabejotinas. Vargas visada kalbasi daiktai, o ne idėjomis, todėl atpažįstamas ir priimamas tas, kuris ateina su daiktu: "Panelyte mano! Ačiū! ačiū! Te dievas užmoka tamstai šimteriopai Nieko daugiau nebeklausysiu! Nieko... Viską pildysiu, ką prisakei." Kultūros moteris grįžta pas savo draugą, toliau sakralizuojantį politinę kovą, meilę abstrakčiai tėvynei. Bet ji jau kitokia: tvirtesnė, labiau pasitikinti savimi. Neginčijamas autoritetas susvyruoja. Moteris atranda savo tiesą: "Vis beklausydama dar pasakojimo apie naudą politiškos kovos, pajatau it sąžinės išmėtinėjimą, išvydau savo sermėgius, užstojančius mums kelią ir klausiančius mūsų: - Kodėl jus taip aukštai iškilote, o mes taip žemai atsilikome? Kodėl mes jūsų nebesuprantame?"

Kultūros moteris gina mintį, kurią pirmas išreiškė irgi vyras (XVI a. Mikalojus Daukša), kad ir prastuomenė įeina į tautos sąvoką.

G. Petkevičaitės-Bitės publicistikos kontekste ši mintis nėra atsitiktinė. Daugelyje vėliau parašytų straipsnių ("Inteligentių moterų priedermės sulig jauniosios kartos", "Moterų klausimas", "Moterė lietuvė šeimynoje ir draugijoje" ir kt.) nuolat užsimenama apie vargo ir kultūros ryšio būtinumą. Beje, šio ryšio užmezgimas laikomas ypatinga moters inteligentės priederme.

Ne tik G. Petkevičaitė-Bitė, bet ir kitos amžių sankirtos kultūros moterys (Žemaitė, Šatrijos Ragana, Lazdynų Pelėda) atsigręžia į vargo ir kultūros ryšio problemą. Įdomus faktas, kad rašančios bajorų dukters pastebėjo tai,

kas sudaro butiškąją gyvenimo plotmę: už nemylimo vyro išleistą moterį, besidaužantį po namus girtuoklį, pasmerktą pavainikį. O rašantieji valstiečių sūnūs (M. Valančius, S. Daukantas, A. Baranuskas) per visą XIX a. ieškojo idealiųjų mūsų tautos apraiškų: istorinio, etninio savitumo, ypatingo žmogaus dvasinio ryšio su gamta, su gimtąja kalba, su praeitimi. Valstiečių sūnūs išgyveno aukštąsias dvasinio pakilimo akimirkas, o bajorų dukterys tapo būties ir buties tarpininkėmis, negalėdamos atitrūkti nuo pastarosios ne tik dėl savo asmeninio gyvenimo specifikos, bet ir dėl pagarbaus santykio su žmogaus gyvybe.

Amžių sankirtos moterys, tapdamos vargo ir kultūros mediatorėmis, prisiima atsakomybę ir už kultūros valdų plitimą, ir už kultūrinės veiklos prasmingumą. Kitame (taip pat 1901 m. rašytame) straipsnyje Bitė, galima sakyti, eretiškai suabejoja draudžiamos spaudos platinimo prasmingumu. Pripažindama idėjos apšviesti liaudį kilnumą, ji skaudžiai pastebi, kad "sauja tų popierių, su neišsakoma baime ir pavojumi pertraukiama purbežiu", nepasiekia adresato: "Sodietis, įkišęs popiergalius į palubę arba į stogą, dažniausiai apie juos ir užmiršta". Istorinis laikas, be abejo, leido įvertinti knygnešystės svarbą ir prasmę, bet įdomu tai, kad Bitė racionaliai suvokia esamą situaciją, pastebėdama prarają tarp kilnaus tikslo ir rezultato, adresanto ir adresato.

Įdomu pažvelgti į ankstyvąją G. Petkevičaitės-Bitės publicistiką kitų dviejų amžių sankirtos situacijoje, kurioje vėl dominuoja elitinis butiškasis pradas, reprezentuojamas modernios demokratiškos informacinės visuomenės vizijos. Butiškasis vėl jį neigia įvairiausiomis formomis: skudurnais bažnytkaimių centruose, išdaulytomis laiptinėmis, užkaltais langais ir valkataujančiais paugliais, geriančiais apleistų namų griuvėsiuose. Koks mediatorius išties jiems tuos kelis svarus lašinių, kad patiktų kultūros galia? Išties... Ar tikrai kultūros vardan?

Metal XIII. Lapkritis, m. 1901. Num. 11.

VARPAS

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Redakcija: ...
 Tiražas: ...
 Išleidytojas: ...

Įrašai: ...
 Anonai: ...
 Reklamos: ...

Redaktorius: ...
 Redakcijos adresas: ...
 Redakcijos telefonas: ...

Redakcijos adresas: ...
 Redakcijos telefonas: ...

Joniškėlyje atidengta atminimo lenta prie namo, kuriame gyveno Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, 2001 m.

Zita Pikelytė

Panevėžio kraštotyros muziejaus vyr. muziejininkė

FOTOGRAFAS JONAS ŽITKUS - TRAGEDIJOS PANEVĖŽYJE 1941 M. BIRŽELĮ LIUDININKAS

Fotografija, fiksuojanti istorinius įvykius, neišvengiamai tampa šių įvykių liudininke, svariu nenuginčijamų faktų įrodymu. Jonas Žitkus - fotografas, savo nuotraukose įamžinęs kraupius 1941 m. birželio pabaigos įvykius Panevėžyje.

Jonas Žitkus 1916 m.

Kuo išsiskyrė J. Žitkus iš savo amžininkų? Nebent kruopštumu, puikiu amato išmanymu, meile darbui, dėmesingumu klientui. Buvo kuklus, santūrus, doras žmogus, ypatingai sąžiningas ir tvarkingas. Mokėjo išklausti, kiekvienam atradavo tinkamą žodį.

Gimė Jonas Žitkus (Žitkevičius) 1889 m. rugsėjo 25 d. Užušilių kaime, Krinčino parapijoje, Elenos Vasiliauskaitės ir Dominiko Žitkevičiaus šeimoje. Tėvai susilaukė vienuolikos vaikų, du palaidojo vos gimusius, dar vienas mirė septynerių. Tėvas buvo nagingas meistras - šeima gyveno jo pastatytame name.¹ Žitkevičiai vertėsi sunkiais. Vaikai padėjo tėvams ūkyje, uždarbiavo pas stambius ūkininkus. Laikui bėgant, šeima persikėlė į Palaukių kaimą netoli Karsakiškio, vėliau apsigyveno Palangoje. Tuo metu vienas iš sūnų - Jurgis - mokėsi, ketindamas tapti kunigu, kiti dirbo grafo Tiškevičiaus dvare.

Sužinojęs apie galimybę išvykti uždarbiauti į JAV, 1906 m. užjūrį patraukė Žitkevičių sūnus Rapolas. Jam padedant, Amerikon iškeliavo dar trys jų vaikai - Konstancija, Antanas ir Jonas. Ten Žitkevičiai susitrupino pavardę - ėmė vadintis Žitkais.²

Su artimaisiais.
Jonas Žitkus stovi pirmas iš dešinės

Gyvendamas Klivlende, Jonas Žitkus išmoko fotografo amato, vertėsi fotografuodamas tautiečių susibūrimus, vestuves, darė portretus. Nuotraukose įamžino Žemaitę, Joną Vanagaitį, Miką Petrauską, kitus žymius Lietuvos žmones. Jo nuotraukas spausdino tuometinė lietuvių išėivių spauda.³

1918 m. Jonas Žitkus vedė tolimą Vinco Kudirkos giminitę Bronislavą Skripkauskaitę. 1922 m. Jonas ir Rapolas su šeimomis grįžo į Lietuvą, brolio Juozo padedami ėmė kurtis Panevėžyje. Rapolas nusipirko namą Respublikos gatvėje ir įsteigė viešbutį, Jonas su žmona kurį laiką gyveno Traupio malūne, svarstydamas, kokią ateitį pasirinkti - malūnininko ar fotografo. Vis tik netrukus apsigyveno Panevėžyje. Iš pradžių dirbo fotografu brolio Rapolo viešbutyje įrengtoje fotoateljė, o 1931 m. P. Puzino gatvėje pasistatytame name pats įsirengė modernią fotoateljė per du aukštus su stikline siena ir stogu natūraliam dienos apšvietimui gauti! Apšvietimą reguliuodavo, kartele stumdydamas užuolaidas.⁴ Papildomai apšviesti elektra greta fotosalės buvo įrengtas nedidelis kambarėlis. Iš studijos vidiniai laiptai vedė į mansardą, kurioje gyveno Žitkai. Šalia studijos įrengtame dviejų kambarių bute 1934-1936 m. gyveno poetė, Panevėžio valstybinės mergaičių gimnazijos lietuvių ir vokiečių kalbų mokytoja Salomėja Nėris. Pirmąjį namo aukštą Žitkai taip pat nuomojo. Ant šoninės namo sienos kabėjo reklaminė iškaba: "Dienos ir elektros fotografija. Jonas Žitkus".⁵

Daugiausia laiko J. Žitkus praleisdavo, fotografuodamas studijoje. Dirbo neskubėdamas. Klientų niekuomet nestokojo. Gal dėl profesionalumo, gal dėl malonaus, šilto bendravimo, vidinės inteligencijos buvo mėgiamas ir paprastų panevėžiečių, ir gimnazistų bei moksleivių, ir inteligentų ar valdžios atstovų? Tarp išlikusių fotografijų daug Panevėžio miesto žymių žmonių - vyskupo Kazimiero Paltaroko, rašytojo, Panevėžio valstybinės berniukų gimnazijos direktoriaus Julijono Lindės-Dobilo, choro dirigento, pirmųjų dainų švenčių organizatoriaus, pedagogo Mykolo Karkos, rašytojos, publicistės, visuomenės veikėjos, Lietuvos Steigiamojo Seimo atstovės Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Lietuvos karaliaus Mindaugo 4 pėstininkų pulko vadovo pulkininko Vaclovo Žadeikos, kitų aukšto rango karininkų, valdžios atstovų portretų.

Ypač gausus pluoštas fotografijų, kuriose įamžinti gimnazistai ir moksleiviai su savo mokytojais per pamokas, prie mokyklų, gamtoje. Čia galima paminėti fotografijas, kuriose Salomėja Nėris su gimnazistėmis, Mykolas Karka su mokinėmis, mokytoja, Panevėžio miesto istorijos tyrinėtoja Ona Maksimaitienė su auklėtinėmis, gimnazistai su mokytojais J. Linde-Dobilu, G. Petkevičaitė-Bite, P. Būtėnu, J. Zikaru, J. Elisonu, J. Yču ir kitais.

J. Žitkaus fotografijose atsispindi ir visuomeninis bei kultūrinis panevėžiečių gyvenimas. Jose - švenčių iškilmingi momentai, scenos iš spektaklių, saviveikliniai kolektyvai, pirmoji Panevėžio muziejaus ekspozicija 1925 m., muziejaus vedėjas A. Kasperavičius su senienų rinkėjais prie ekspozatų, Kalėdų eglutė neturtingiems vaikams ir t.t.

Nors miesto panoramos ar gamtovaizdžio J. Žitkaus fotografijose neteko aptikti, tačiau yra nemažai išlikusių nuotraukų su atskirais pastatais, istorinės reikšmės objektais. Tai ir Panevėžio apskrities ligoninė 1938 m. (projektuota G. Landsbergio-Žemkalnio, dabar perstatyta), pedagoginis institutas, elevatoriaus pastatas, cukraus fabriko statyba, statomas kaimyno gydytojo S. Mačiulio namas, skulptoriaus Juozo Zikaro sukurtas paminklas savanoriams Kristaus Karaliaus katedros kapinėse, katedros vargonai ir pan.

J. Žitkaus nuotraukose įamžinti įstaigų tarnautojai iškilmingomis progomis (pvz., pašto tarnautojai Lietuvos Respublikos prezidento A. Smetonos jubiliejaus proga 1933 m.), įmonių darbininkai darbo vietose (pvz., alaus daryklos "Kalnapilis" darbininkai skirsto salyklą).⁶

Pasak buvusio kolegos B. Morkūno, J. Žitkus nemėgo fotografuoti laidotuvių.⁹

Antrojo pasaulinio karo metais J. Žitkus turėjo vokiečių valdžios leidimą tęsti fotografo darbą, buvo paskirtas Panevėžio miesto fotografų vyresniuoju. Jam teko fotografuoti lietuvių bei vokiečių kariškius, rusų belaisvius.¹⁰

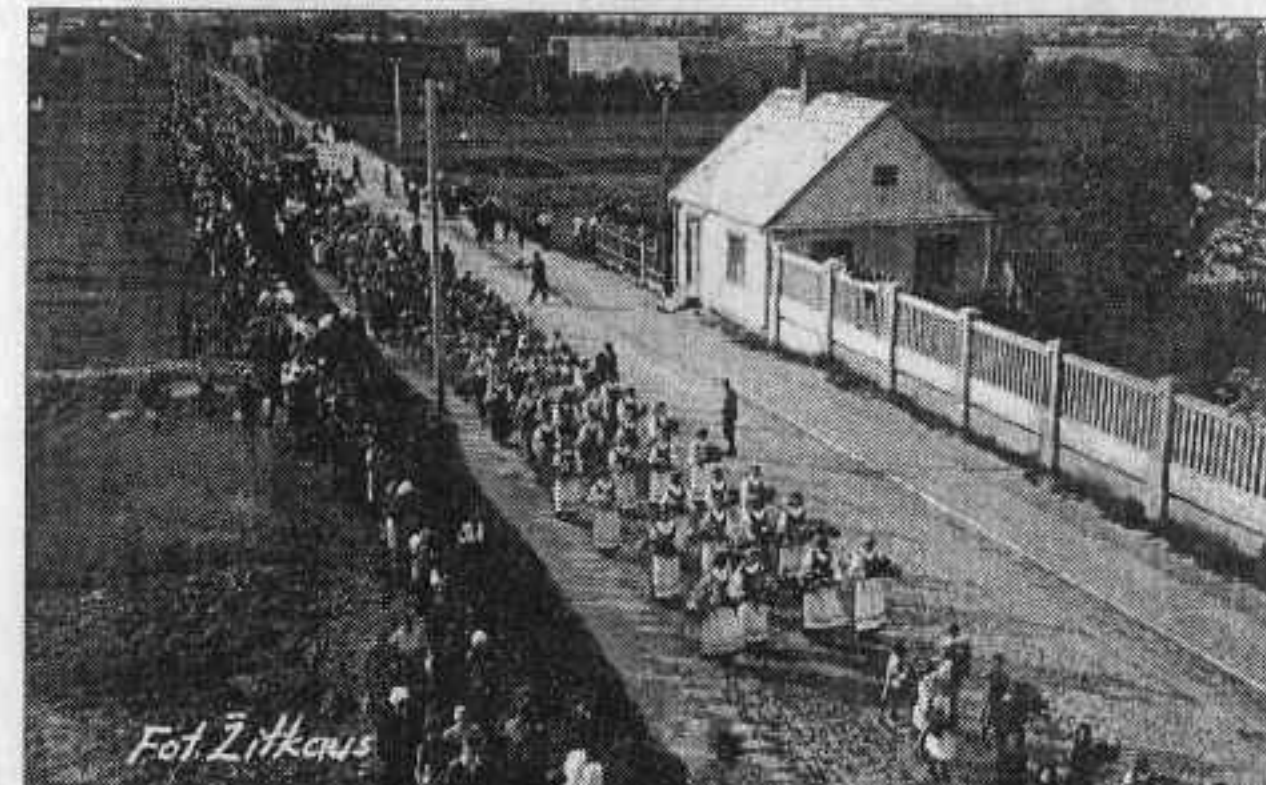
Istoriniu požiūriu labai svarbios ir pačiam J. Žitkui lemtingos 1941-ųjų birželio pabaigos fotografijos, ne tik išgarsinusios fotografa, bet ir aukštyn kojom apvertusios visą jo gyvenimą. Jose - 1941 m. birželio 25 d. besitraukiančių bolševikų Panevėžio NKVD rūsyje žiauriai nukankintos aukos: Panevėžio apskrities ligoninės gydytojai chirurgai Stasys Mačiulis, Antanas Gudonis, Juozas Žemgulys, medicinos sesuo Zinaida Kanis-Kanevičienė, "Maisto" fabriko technikas Vilhelmas Vaišvila, savivaldybės finansų skyriaus buhalterio padėjėjas Antanas Čibinskas ir geležinkelininkas Kazys Šlekys.¹ Sunku pasakyti, kas paskatino, kokių jėgų varomas subtilios ir taurios sielos žmogus fiksavo žmogaus sužvėrėjimo pėdsakus, kiek reikėjo valios pastangų ir stiprybės pakelti nuo žemės suknežintus ir išniekintus

Atkasti prie Panevėžio cukraus fabriko nužudytųjų kūnai

Prie nukankinto Panevėžio apskrities ligoninės gydytojo Antano Gudonio kūno jo žmona

Laidotuvių procesija

Prie nužudytųjų karstų, 1941 m. birželio 29 d.

Kovo mėnesį Pasvalio M. Katiliškio bibliotekoje pristatyta kraštiečių pedagogės, ekonomistės, žurnalistės dr. Aldonos Kačerauskienės prisiminimų knyga "Tiesiu keliu". Šią knygą būtų galima pavadinti sugrįžimu į gimtąjį Švilpiškių kaimą, kurio jau nebėra, bet kuris autorei buvo ir bus gyvas. Antrą kartą į tėviškę ji sugrįžta šiomis "Šiaurietiškiems atsivėrimams" skirtomis mintimis.

Aldona Vasiliauskaitė-Kačerauskienė

Gyva visoje mano esybėje

Tėviškė. Kas ji man buvo ir yra?

Buvau ilgai lauktas ir vienintelis Veronikos ir Juozo Vasiliauskų šeimos vaikas. Gimiau 1939 metų pradžioje. Už pusantrų metų prasidėsiųjų okupacijų, kurios sujaukė ir dvasinį, ir materialinį Lietuvos gyvenimą, Švilpiškių kaimo (Pumpėnų parapija) žmonės dar nenujautė. Jie dirbo sunkius kasdienius, įprastus savo darbus, kurie nešė naudą. Už uždirbtus pinigus buvo perkama žemė, statomi nauji ar gražinami seni sodybų pastatai. Apie varžytynes pirmą kartą sužinojau, skaitydama "Žemę maitintoją". Bet man atrode, jog tai autoriaus fantazijos vaisius. Tokių dalykų ne tik Švilpiškių kaime, bet ir tolimesnėse apylinkėse nepasitaikė. Kaimo vienybė ir susitelkimas padėjo laimingai išgyventi visas tris okupacijas. Net ir po paskutinės sovietų okupacijos laisvės dešimtmečiais ir prieš tai sukurta dvasinė ir materialinė kultūra tarsi koks ozono sluoksnis saugojo tautos gyvastį. Ilgai dar žmonės netikėjo okupantų agitacija. Na tai kas, kad mokykloje buvo sakoma, jog nėra Dievo. Ir vaikams, ir tėvams buvo aišku, kad mokytojai patys netiki tuo, ką sako. Jiems liepta taip sakyti. Jie ir sako todėl, kad žino, jog tuo niekas nepatikės. Tai kas, kad mokykloje atsisveikinant liepta sakyti: "Viso gero". Tas įsakymas galiojo tik mokykloje. Žmonės atsisveikindavo taip, kaip buvo pratę: "Sudiev".

Kaimas ilgai dar gyveno savo gyvenimą. Gyvavo tradicinė šeima. Abu tėvai buvo paskendę ūkininkavimo rūpesčiuose. Mane augino babytė, tėvo mama, Salomėja Vasiliauskienė. Jos sekamos liaudies pasakos, išmoningai verdamos valgis, be galo taurus vidinis pasaulis, tikėjimas Dievu, besąlyginė artimo meilė persidavė savaime, kaip būtinas ir vienintelis teisingas gyvenimo būdas. Taip pat ir grožio pajautimas. Prisimenu, prieš Kalėdas su babyte liedavome žvakutes. Ji prisukdavo storų lininių knatų, plačiame dubenėlyje išlydydavo avelių lajų. Šalta gruodžio dieną išeidavomė į atvirą "gonką". Daug kartų į karštą lajų dažomas

Tėviškėje su tėvais ir senele, 1939 m.

knatas šaltyje pavirsdavo žvakute. Ant Kalėdų eglutės kabodavo tik naminiai produktai: raudoni sodo obuoliukai, mamos kepti riestainio formos sausainiai; dažnai ir saldinius "Karvutė" mama iš grietinėlės ir cukraus virdavo namie, įvyniodavo į spalvotus blizgančius popierėlius.

Vestuvės... Į jas susirinkdavo visas kaimas. Vaiko ausimis gaudydavau gaudžias dainas; jaunąją išleidžiant į bažnyčią, braukdavai ašarėles - taip gaila būdavo jos, ašarojančios. Vaiko akimis stebėjau linksnų pulką, sugrįžusį iš bažnyčios, kai buvo "išperkami" svečių užsėsti stalai, kai per savo pietus seklyčia skambėdavo nuo humoristinių dainų.

Nuo vaikų buvo daug kas slepiama. Tačiau paslėpti galima tik vieną kitą faktą, o ne bendras tendencijas. Apie partizanų apsilankymus naktimis suaugusieji neprisitardavo, nekalbėdavo apie juos net tarpusavyje. Tačiau tai, kaip jie buvo priimami ir išleidžiami, suformulavo nuostatas: į nelaimę patekusiam žmogui privalai kuo galėdamas padėti, juo labiau jiems, stojusiems į nelygią kovą su okupacine valdžia. Į storus sąsiuvinius mes, vaikai, užrašinėjome partizanų dainas.

1957 metais, baigusi Pumpėnų vidurinę mokyklą, išvažiavau studijuoti į Vilnių ir jau nebegrįžau. Tėviškę palikau dar gyvą ir ištikimą protėvių laisvai dvasiai. Dalį tos gyvasties išsinešiau su savimi. Tai ji apsaugojo nuo kolaboravimo - net nesuabejojau, kad okupantų peršami "idealai" yra gryniasias melas. Nė sapne nekildavo noras stoti į komjaunimą ar komunistų partiją. Atvirksčiai. Visomis išgalėmis norėjosi priešintis prievartai, kaip tai darė mūsų kaimo žmonės.

Tėviškės seniai nebėra. Ji, kaip ir kiti kaimai, prisidengus "meliacija", gyva palaidota po žemėmis. Tačiau ji tebėra ne tik atmintyje (galėčiau nupiešti savo ir kaimynų sodybas su tvoromis, medžiais, pastatais), bet ir visoje mano esybėje, kaip gali būti gyvas ir jaučiamas miręs brangus žmogus.

Su senele, 1940 m.

Vladas Braziūnas

Yra prieš ką nulenkti debesėtą galvą

Pirmiausias trumpas apibūdinimas, kai pagalvojau apie Kazimierą Pūrą, širmon galvon atėjo toks - *kultūros darbininkas*. Žodžiai, šiaip nerašomi jokiu anketon ar biografijon. Kartkarčiais kieno nors net pasakomi, delikačiai leidžiant suprasti, kad, matai, va - darbininkas, tad "paprastas", ne pačių didžiausių viešų aukštumų pasiekęs. Lyg kiti, garsiau pasiskardėję, būtų jau kokie viršesni, bent tų darbininkų brigadininkai ar darbų vykdytojai, "prorabai"...

O man toks titulas - kultūros darbininko - regisi bene pats gražiausias. Juolab kad ir ne vienas didis žmogus, ne tuščiągarsis, - nesibodi kaip tik tokio vardo. Antai amžinatilsį Algirdas Julius Greimas save mėgdavo vadinti dar kukliau (ar išdidžiau) - *kultūros juodadarbis*.

Pirmiausia už šių žodžių slypi - tvirtas laisvo žmogaus įsipareigojimas nesikratyti darbo, kuris - reikalingas, būtinas pirmiausia tavo bendruomenei, kurį pats jautiesi galintis ir privalantis nuolatos, kasdien krutėdamas - dirbti ir, jei pasiseks, nudirbti. Kai va taip lyg abstrakčiai čia dėstydamas vis dėlto - kaip etaloninį pavyzdį - turiu galvoj Kazimierą Pūrą, negaliu nuslėpti savo irgi nuolatinio tylaus stebėjimosi: iš kur žmoguje imas tiek vis giedros gyvasties, kad dvasia kas akimirka būtų pasirengus - domėtis, atidžiai ieškoti, džiaugtis sunkiai suradus kokią kad ir menką, kad ir daugeliui tuokart, atrodytų, ne itin svarbią žinėlę, pamačius panašią kito žmogaus pastangą, darbą, jo vaisių. *Garstyčios grūdėlį*. Kultūros žmogus, humanitaras plačiausia prasme (kad ir kokio jis būtų išsilavinimo) visų pirma gal ir būtų - regintis visuotinę prasmę. Ar veikia - šuniškai ją nujaučiantis. Ar žvelgtų į pačius didžiausius, ar į mažulyčius dalykus, ar į šiandieną, ateitį, ar ypač į praeitį. Žmogus, regintis, kaip visa syja, girdintis, kaip praėjusių kartų žmonių gyvenimais, darbais, poelgiais vis dėlto pamokomai kalba patirtis, būtina mums, kiekviena šiandienos akimirka kuriantiems ateitį - daugiausia būsimos jau kitų žmonių dabarties akimirkų virtinę.

Iš esmės tad gyvenimas - pasiau-

Prie paminklo Petru Rinkūnui, 1994 m.

kojimo estafetė. Stiprus šitai žinantis, gal dar stipresnis - nekaršinantis dėl to sau galvos, bet išmintinga nuojauta prisimėmęs savąjį estafetės tarpnelį kaip vienintelį tikrą. Toks žmogus negrauziamas nuoskaudų dėl kitų nedėkingumo, nekankinamas savigailos, užtat ir išlaikantis giedrą, smalsią, darbščią ir darbingą dvasią.

Gyvenimas yra - gyvenimas kitiems. Šitokio pasakymo klišė, banalumo rekordininkė, kaip ir visi banalūs dalykai, vis dėlto nepaneigiama. Ir visai jau primtina ji pasirodys, jei įžvelgsim išganingą jos paradoksiškumą. Žmogus, kreipiantis atvirą, džiugų, patiklų žvilgsnį pirmiausia į kitus, tiems kitiems - beveik kad visiems - rodosi (ir yra) savas ir patikimas. Užtat šitai ir pats nejučia pasijunta - savų, bent iš esmės nepriešišku apsupty, pasijunta įsikūręs pasauly - geranoriškai jaukiame, blogiausiu atveju bent pakenčiamame, bent ištveriamame.

Kazimiero Pūro - taigi mano tėvų - kartos žmonėms, tų "blogiausių atvejų", pačių blogiausių, teko išverti be galo daug. Visas gyvenimas - tik ketvirtis šimtmečio laisvės ir pleištis joje, kruvinas ir purvinas - pusšimtis metų okupacijų. Reikėjo jas išgyventi, nepalūžti. Neišvengiamos buvo prarastys. Savo

paties gyvenimą, atskirus jo tarpsnius, vienokiuose ar kitokiuose rašiniuose yra kiek praskleidęs ir pats Kazimieras Pūras. Bene nuosekliausiai - 1998 metų almanacho *Mes esam Šiaurės krašto straipsnyje Nusipurto kelio dulkes Pasvaly* (Pasvalio gimnazijoje 1945 - 1948 metais). Jaunystė, gimnazisto, veržto į studentus metai. Slapčia viliuosi, jog rašomi ir kitų dienų prisiminimai. Ir apie gyvenimą toliau nuo gimtųjų Kiemėnų, nuo Pasvalio, ir vėl apie vis dažnesnius, kaip regis, sugrįžimus savo žemėn: gali sutikt kartais Kazimierą - nenumazgojamai įdiržusiom, įdirbtom rankom: ką tik grįžęs, vadinas, iš tėviškės. Įdomūs būtų studento anglisto, paskiau vertėjo, radijo ir televizijos žurnalisto, *Telefilmo* redaktoriaus, scenaristo, radijo dramaturgo, pagaliau literatūros ir kultūros istoriko, publicisto, poeto prisiminimų puslapiai. Kol tokių - paties Kazimiero Pūro - belaukiame, imsiu įdomumo dėlei ir pacituosiu šypsodamasis kai ką iš svetimo skiautinio: "Dar tebeturiu Universiteto studentų laikraščio straipsnį (gaila, neužrašiau datos, bet, atrodo, buvome tuomet ketvirtakursiai), kur mes buvome "pagarbinti": "yra draugų, kurie blogai įsisavina marksizmo-leninizmo pagrindus, nesugeba susieti marksiz-

mo-leninizmo su mūsų tarybinu gyvėnimu. Tokie draugai kaip Pūras, Eigminas, Kuliešius, Valčiūnaitė, nors dialektinio materializmo egzaminą ir neblogai išlaikė, bet dar iki šiol tiki religiniais prietarais". Beje, čia rašiusių "kolegių" ar redaktorių įvelta klaida: Valčiūnaitė iš tiesų buvo Balčiūnaitė (vėliau - Eugenija Pūrienė). Taip knygoje *Homo sum: Žodžiai Kazimierui Eigminui* (Lietuvių kalbos instituto leidykla, 1998) rašo K. Pūro studijų draugas romanistas Kazimieras (trys brangiavardžiai krūvoj) Kuliešius. O profesorius Algirdas Sabaliauskas ir linksmiai: "Antrakursiai gyvenome jau dvigubai mažesniame kambaryje. Buvo tik vienuolika lovų. Be to, jos buvo metalinės ir be blakių. Mūsų kambaryje buvo du Kazimierai - Eigminas ir anglistas Pūras. Kovo ketvirtosios proga sugalvojome draugus pagerbti. Surinkęs keletą rublių Pūriui nupirkau anglišką, o Eigminui - lotynišką knygelę. <...> Mūsų vardavininkai labai susijaudino. Pūras turėjo savų pinigų. Eigminas pasiskolino iš Kęstučio Matelio. Prasidėjo puota. Gėrėm kagorą ir alų. Menkai užkandome. Puota baigėsi tragiškai, ypač Kazimierui [Eigminui]. Dar kitos

dienos pavakarį jautėsi puotos padariniai"...

O dabar, vėl rimčiau priraukęs kaktą, bepasakysiu gal visiems žinomus, bet mums visada svarbius dalykus. Kazimieras Pūras - kaip ir daugelis tikrų kultūros darbininkų, įnikęs savan kraštan. Ir knygoje *Užaugau Pasvaly*, ir atskira knyga *Paribio žemės varpai: Kyburių parapijos istorinė apybraiža* (Tėvynės sargas, 1997) jį aprašęs. Vis tebeaprašantis, tebeaprašinėjantis. Patikimai, kruopščiai, nuolat ir daugiausia už aciu: juk ką tu paimsi, sakysim, iš *Darbo*, kur Kazimieras atplūša, regis, už mus visus, pasvaliečius išklydėlius. Bet ta gilesnė - kultūros darbininko - išmintis šnabžda: ne parduodamas žmogus juk gauni, o - duodamas. Galima sakyti, tai Kazimieras Pūras iš naujo Lietuvai "davė" Petrą Rimkūną ir jo *Kiemėnų kaimą* (Atkula, 1996), vis sėkmingiau gaivina Kazimiero Jasėno, o ir daugelio kitų mūsų krašto žmonių atminimą. Grožinės literatūros vertimų knygos, savų eilėraščių ir vertimų knyga *Saulėlydžių kloniuos* (Saulės vėjas, 1996) ir šiemetinė - itin miela - eilėraščių poemėlė vaikams *Kur žiojėja smegduobėlės* (paremta Darbo redakcijos;

taigi ir gavo duodantis - gražų atsidėjimą). Smegduobėlės, aišku, žiojėja Pasvaly. Tad greitai bent po kokį šios knygelės eilėraščiuką, ko gera, mokės daugelis Pasvalio krašto vaikiukų. Ir autoriui tai bus - dar gražesnis dosniai dalijamo gyvenimo pelnas.

Pernai pavasarį tik daugiausia vilniečiams pasiekiamas *Lietuvos ryto* priedėlis *Sostinė* rašė: "Vilnietis Kazimieras Pūras šią savaitę šventė 74 metų gimtadienį. Dėl padidėjusio kraujospūdžio jis ketvirtadienį lankėsi pas gydytoją. Tačiau K. Pūras labiausiai sunerimęs, kad serialą apie teletabius žiūri ir vyresni nei 3 metų vaikai. Jis teigė, kad šis serialas skirtas tik mažiausiems žiūrovams. Vilnietis pasakojo, kad užsienyje šį serialą kritikuoja net gydytojai ir pedagogai. "Nors teletabiai - švelnūs, tačiau jie neturi sielos", - mano K. Pūras".

Užtat man regisi, kad smegduobėlės - knygelė, turinti gyvą tyrą sielą, - iš to paties tikro kultūros darbininko susirūpinimo. Tikiu, kad jis dar ne vieną dešimtmetį neblės. Linkiu, kad skleistųsi jis - kuo kūrybiškiau.

Kazimieras Pūras

Po žvaigždėtu Žiemgalos dangum

*Spindi spiečiai žvaigždynų. Liepsnoja
Neįspėta dangaus paslaptis.
Žiemgalos žeme sieroji,
Aš - tavo grumstelio dalis.*

*Tarsi žalias laukų vabalėlis,
Besikarstas miglės stiebėliu,
Aš, akis į padangę pakėlęs,
Atsiplėšt nuo tavęs negaliu.*

*Ir žiemos, ir pavasario burtuos
Gersiu syvus iš tavo taurės,
Kol Visatos Valdovo sukurtos
Šaltos žvaigždės padangėj žerės.*

*Šaltos žvaigždės - kaip širdys išblėšę,
O aš iš praamžių gilių
Aisčių žemės pakriūtėj žydėsiu
Šiaurės vėjams žvarbiems dagiliu.*

*Dega spiečiai žvaigždynų. Liepsnoja
Neįspėta dangaus paslaptis.
Žiemgalos žeme sieroji,
Aš - tavo grumstelio dalis.*

Atlaidai

*Atskubėjo šventė Viešmenėlio kloniais,
Pasipuošus vasara gėlėta.
Plūsta vieškeliais Krinčinan žmonės -
Audėjėlės, žemdirbiai, poetai.*

*Išgiedos litanijas Petrinių jie,
Iš visų pasviečių susiję
Į miestelį prie verdenių, prie šaltinių,
Amžių sandūroj gražiais darbais garsėjantį.*

*Žuvusius Leliškiuos prisiminę,
Žvakutes uždegs - tegu jiems spindi...
Būk pasveikintas, šviesus Krinčine,
Davęs Matuzevičių, Vienžindį!*

Prisiminimas

*Į gelmes Lėvens žvaigždynai krenta
Lyg svajonė praeities dienų.
Vėl širdim šviesos jaunystės krantą,
Mūsų džiaugsmo pasaką menu.*

*Virš vandens paklydęs kiras nardo.
Baltoje ievužėj lig aušros
Jau ne mudviem šventą meilės vardą
Trelėmis lakštingala kartos.*

*Pasklaidai dienų albumą seną
Ir jaunystės burtais gyveni.
Žarija krūtinėj vėl rusena,
Kaip tos aukso žvaigždės Lėveny...*

Margarita Lužytė

Miniatiūros

Vienas lapukas medy.
Vienutėlis.
Tai vėliava.
Kažkieno.
Už kažką.
... Darsyk...
Vėl.

Nepatikėjo viesulo priešgūsiu.
Neprisilicijo.
- Juos sutaršė, išbarstė, ar nusinešė.
Netikėjėlius.

Pilkos, lengvutės, perregimos sruogos,
linijos, lapai, brūkšneliai tamsiame nakties danguje.
Fejerverkinių gėlių pėdsakai.
Šventės dūmelis.

Šalo.
Žiedas apsidengė pūkine skraiste.
Ir žydėjo.

Suskambo durų skambutis. - Nieko.
Jis pats?
Ne. - Šalna.
Neįeis nepasiprašiusi.
Nubalę žolynai.

Vėl - kur slidu.
Ar ledas plonas.
Arba - plynė
ir purvas.
Kur savas - tik vaidinuoklis.
Ir sidabro šešėlis.
Lai.

Paversti viską pūku
ir nupūsti nuo delno
arba - palaukti vėtros.
Gal nusineš?

Nijolė Vilutytė

Mano biografija - aštriabriaunių margaspalvių akmenėlių tebedėliojama mozaika

Gimiau 1947 gegužės 20 d. Padubysio kaime, Rozalimo valsčiuje, antra dukra tarnautojo šeimoje. Po metų persikėlėm į Smilgius. Tėvelio vyresnieji broliai buvo antisovietinių pažiūrų ir veiksmų, todėl pasitraukė į Vakarų. Patyrėme pokario persekiojamųjų, gąsdinamųjų, įtarinėjamųjų dalį.

1951 m. likimas nubloškė mus, aukštaičius, į Žemaitijos kraštą, Akmenės rajoną. Mokiausi Akmenės vidurinėje mokykloje. Žemaitijos periodas - pats ryškiausias mano paauklystėje. Augau dvejų tradicijų įtakoj. Gūdokas, mistiškas

Žemaitijos gamtovaizdis, Kamanų pelkės, vargo žmonių uždarakas, kietas būdas stiprino aukštaitišką švelnoką, atlapaširdišką būdą. Aukštaičių medžio šaknys lyg ir prigijo šioje žemėje.

Čia buvo pradžia mano kultūrinio gyvenimo, pirmieji mokykliniai spektakliai, dailės darbų parodos, konkursai. Akmenės vidurinės mokyklos piešimo mokytojo Prano Brazdžiaus paskatinta, 1960 m. įstojau į Vilniaus M. K. Čiurlionio vidurinės meno mokyklos-internato Dailės skyrių. Prasadėjo vilnietiškas gyvenimo etapas.

Tie šešeri metai dailės mokykloje ir gyvenimas internate stipriai paveikė charakterį ir pasaulėžiūrą. Pasijutau labai vieniša, ilgėjau artimųjų, trūko namų šilumos. Slėgė neišpasakytai dideli savitarpio supratimo, savarankiškumo, kolektyviškumo reikalavimai. Ilgą laiką tekdavo dirbti, neišeinant iš klasės. Pavydėjau laisvės klasiokams vilniečiams. Labai sunku buvo augti nekonfliktuojant tokioje aplinkoje. Buvom pirmoji dailės mokinių laida.

1963 m. pagaliau lyg grįžome Aukštaitijon, tėvams persikrausčius į Pasvalį. Čia tėvelis išdirbo 23 m. melioracijos sistemoj vyr. buhalteriu, o mama - miestelyje pardavėja. Išėjęs į pensiją, tėvelis kurį laiką, nepasiduodamas senatvės negalioms, gyveno bitelių bičiuliškais rūpesčiais bei mamos invalidės globa. Pastaruoju metu, stipriai paūmėjus ligoms, ruošiasi trauktis į Vilnių. Prasadėjo skausmingas atsiveikimo periodas.

1966 m. baigiau M. K. Čiurlionio meno mokyklą. Diplominis darbas - tapybos paveikslas "Pavasario šventė" (vad. A. Stasiulevičius) iš Žemaitijos Užgavėnių šventės atsiminimų. Tais pačiais metais įstojau į Lietuvos valstybinį dailės institutą Vilniuje, studijuoti tapybos. Po trejų metų, 1969 m., dėst. J. Švažo patariama, perėjau į Monumentaliosios dailės fakultetą - freskos-mozaikos specialybę, nes domino kitos - erdvės - problemos.

1972 m. baigiau monumentaliąją tapybą Dailės institute. Diplominį darbą - freską "Studentai" - sukūriau institute III aukšto vestibulyje (vad. prof. R. Gibavičius). Pirmoji

iš studentų ėmiausi sudėtingos ir drąsios užduoties - ieškoti meno kūrimo ir architektūros sintezės. Dėkoju likimui - man dėstė stiprūs, reiklūs ir kūrybingi dailininkai: prof. S. Veiverytė, prof. K. Morkūnas, prof. R. Gibavičius.

Baigus institutą, užgriuvo didelės apimties darbai architektūroje. Tai buvo metas, kai menas, kūryba man buvo aukščiau visko, netgi žmogiškų santykių.

1973 m. ištekėjau už dailininko Romo Dalinkevičiaus. Per aštuonetą bendro gyvenimo metų kartu sukūrėme daugiau kaip dešimt sieninės tapybos ir vitražų kūrinių įvairių Lietuvos miestelių visuomeninių pastatų interjeruose.

1975 m. buvau priimta į Lietuvos dailininkų sąjungą. Pirmasis kūrybos dešimtmetis buvo itin intensyvus, įtemptas, dažnai teko dirbti neįdomios architektūros objektuose. 1978 m. mums buvo suteikta Lietuvos komjaunimo premija. Šeimos aukuras buvo paaukotas kūrybai - išsiskyrėme.

Nuo 1982 m. prasidėjo naujas savarankiškos kūrybos ir gyvenimo etapas. Antrasis dešimtmetis buvo dosnesnis įdomių interjerų, drąsesnių idėjų. Labai intensyvus metas - kūrybinių ieškojimų kelias link conceptualiai vientiso meninės formos ir paskirties ansamblio.

Architektūra įsiveržė į mano pasaulį, pavergė, užvaldė ERDVĖS MAGIJA, pasiglemžė mintis ir laiką, kiekvienąsyk uždegdama intrigą naujoms interpretacijoms, reikalavo dialogo su ERDVĖ. Vyko stiprus jėgų išbandymas, apribojo poreikius, disciplinavo laiko jausmą, vertė balansuoti tarp pašaukimo ir pareigų - motinos ir dailininkės kūrėjos monumentalistės. Ilgi išsiskyrimai su mažamete dukrele...

1984 m. Lietuvos architektų ir dailininkų sąjunga paskyrė premiją už kavinės "Sešupė" freskas ir vitražo ansamblių.

Monumentalistės kūrybos specifika - didelės darbų apimtys, sudėtinga technologija, ilgas idėjos įgyvendinimo procesas. Objektai įvairiuose svieto taškuose įpratino prie čigonų kelionių - gyvenimo ant ratų. Baigus Žeimelyje freską-sgrafitą "Žemynos juosta" (1986), po kelių mėnesių išvykau pusmečiui į Maskvą kurti freskos-sgrafito "Tėviškė" Lietuvos pasiuntinybėje.

Pilnas paradoksų mano gyvenimas. Instituto laikus pavadinčiau PAŽINTI LAISVĖ, o dabartinį periodą - nuolankiai priimti tai, kas siunčiama, jaučiant LAIKINUMO IR AMŽINUMO VERTE. Mažytė pėdelė žemėje - mano gyvenimas. Amžinas nerimas - būti virpančia styga Dievo rankose. 1999 metais man paskirta Lietuvos Respublikos Vyriausybės premija. Po sudėtingo ir sunkaus freskos-sgrafito "Kryžiaus kelias" gimimo Elektrėnų Marijos Kankinių Karalienės bažnyčioje pastaruoju metu pasukau link kelių technikų jungties į erdvinis objektus. Kol LIKIMAS palankus ir leidžia trapi sveikata, skubina senkantis laikas IŠGIEDOTI MAN SKIRTĄ GIESMĘ.

Pasvalys, pasvalietiškas periodas užima didelę dalį mūsų šeimos biografijos. Čia mūsų tėvelių namai, mūsų išblaškytų šeimų centras, uostas, vaikų vaikystė, vasaros, atosogos. Čia senelių prieglobstyje augo mano dukra Virginija. Jaučiu šį kraštą, išgyvenu kartu su Jumis džiaugsmus ir neektis, stebiu miestelio formavimąsi naujose sąlygose, kultūros gyvenimo vingius. Derlinga ši žemė kūrėjų.

Vilnius - Pasvalys, Pasvalys - Vilnius - 38 metų ilgiausia mūsų, Vilučių šeimos, gyvenimo juosta. Dėkinga šiam kraštui, skolinga jam.

Freska-sgrafitas "Kryžiaus kelias" Elektrėnų Marijos Kankinių Karalienės bažnyčioje. Septintoji stotis. Fragmentas

Du broliukai - dailininkai

Ankstyvą pavasarį, sniegui tirpstant, Pasvalio krašto muziejuje visą mėnesį gėrėjoms Šiaulių universiteto profesorius, dailės pedagogikos specialisto, dailininko monumentalisto Vitolio Trušio pastelėmis. Kūrėjas žiūrovams atskleidė kaip peizažistas - vietomis vien lyriškas, vietomis - lyriškai dramatiškas. Anksčiau jį pažinoję, nelaukiai nustebome, kad dailininko-pedagogo esama ir poeto: pasteles lydintys ketureiliai - etidai čia buvo tarsi koridorius į Vitolio Trušio paveikslų esmę, tarsi raktas koks Tarp ketureilio ir pačios pastelės apgalvotai "palikta" vietos žiūrovo mintims, interpretacijos laisvei.

O iki tol - iki ką tik minėtos parodos?

Jeigu vyniotume tarsi kino filmo juostą iš kito galo, tai gal žiūrovai dar prisimena Pasvalio 500 metų jubiliejų 1997-aisiais? O jei jau taip, tai tada Pasvalio kultūros namų vienoje iš salių veikė Žiemgalos krašto dailininkų kūrybos paroda. Ji - 1995 ir 1996 metų Pasvalio krašte vykusio dailės plenero, tarkime, ataskaita. Plenero dienomis Vitolis Trušys buvo visos dailininkų grupelės vadovas. Visi, kas tada su minėta grupe turėjome kasdienių kontaktų, supratome, kad V. Trušys - tiesiog dvasinis grupės vadovas. Ne viršininkas, ne administratorius, o žmogus, kuriam gyvai rūpi kūrybingas trumpas plenero savaitės darbas, kuriam ryžosi kiekvienas iš dalyvių.

Rugpjūčio saulės iš pietų pusės auksu nušviestas Vaidžiūnų kaimo javų laukas lyg magnetas pritraukė ir Vitolių Trušį, ir Adolį Kristopaitį, ir kitus. Per kelis seansus gimė nedideli šilti peizažai. Tie, kurie dailininkus lydėjome, mokėmės (ir bent kiek pramokome!) matyti krašto laukų grožį, mintimis sugrįžome prie Vincento Van Gogo albumų, kur auksu žėrėjo pietų Prancūzijos sodai, vynuogynai...

Jubiliejinėje parodoje - jau pradžioje minėtoje - Vitolis Trušys taip pat "grojo pirmuoju smuiku". Gėrėjoms išraiškingais peizažais, nors natūra, kūrėjo pasirinkta, atrodė tarsi be jokios įdomesnės išvaizdos: pilki arimų plotai, sulamdyta vėlyvo rudens laukų pakraščiu žolė, labai gyvas apšviesto tvėnkimo vanduo...

Kas prisimena pirmąsias senosios Žiemgalos krašto dailės kūrėjų parodas Šiauliuose ar Pakruojuje, tai aišku, kad ir ten Vitolis Trušys buvo šiauliečių dailininkų vadovas, kaip pats kaip prisipažino, gal visam gyvenimui pamėgęs pavasario "užuominas" Šiaurės Lietuvos lygumose, kai sniegas jau nyksta, o žemė iš po jo "prasikala".

Pušalote augusiam Vitoliui Trušui teko mokyti Joniškėlio vidurinėje, kuri iki 1961 m. rudens buvo Karpių rūmuose augalotame parke. Iš tų laikų likęs ir tų rūmų atspindys viename iš ankstyvųjų kūrinių.

O koks mielas grafikos darbas su Niurkonių koplyčios vartais aukštaugių lieknų medžių fone!

Septintą dešimtį savo amžiaus įpusėjęs dailininkas jau keleri metai - profesorius. Mokslo taryba jam šį pedagoginį laipsnį pripažino, galima sakyti, vieningai. Kai klausėme, ar sunku iki tokio vardo "prisikasti", tai šypsodamasis profesorius atsakė, kad reikia ne siekti, o daug dirbti. Tik pats pristatymas vardui gauti reikalavo didelės krūvos "popierių". Šiandien ne tik šiauliečiai mato - vardas iš tiesų pelnytas.

go. Dailininko kelią pasirinkęs - žinojo, "kiek pūdų druskos" teks sudėtingame kūrybinio darbo kelyje. Dėl to, kad žinojo, kad jautėsi pajėgus - nenusivylė, kitų nenuvylė. Jo - tapytojo - stilius labai savitas, sakykime, neturįs giminystės su brolio Vitolio tapyba. Tai ryšku, išžiūrėjęs į R. Trušio naujausias drobes - "Skruzdėlynas", "Švytėjimas".

O anksčiau, po Dailės akademijos 1966 m., ir natūrmortai, ir portretai kokį dešimtmetį buvę arčiau tikrovės. To tikrumo ir dabar - jau sulaukus 60-mečio - yra, tačiau darbuose daugiau apibendrinančios minties, abstraktumo. Gal dėl šių savybių jo pastarųjų metų kūryba, matyta dažnose parodose ne tik Šiauliuose, isiskverbta į mintis lankytojui, verčia jį labai subtiliu būdu vis grįžti ir grįžti prie to, kas pamatyta, "narplioti", kodėl taip būtent tikrovė pateikta, kodėl jį abstrahuota, hiperbolizuota.

Jau keleri metai prabėgo nuo pradžioje minėto Pasvalio plenero, bet vis prisimenama gaivi Mūšos tėkmė, kelionės jos aukštoku kairiuoju krantu, Mūšos ir Lėvens seklioji sanka. Na, ir vandeninių mėtų sąžalynas Mūšos pakraščiuose tarp Pervalkų ir Vaidžiūnų. Tą rugpjūčio savaitgalį jį prisiskynėme lyg derlingų dobilų. Broliai Vitolis su Raimondu sakė: abiem užteksti iki kitos vasaros. Mes pridūrėme: gal mėtų arbata duos impulsų tapybai. Juokavome, bet...

Gimtasis namas Pušalote

Vitolis Trušys prie savo kūrinių

Profesoriaus brolis Raimondas Pušalote ir gimė, ir au-

Kultūros kronika: nuo rugsėjo iki rugsėjo

2000-ieji metai

Rugsėjis

15-17 d. Pasvalio miesto šventės "500+3" renginiai.

17 d. Gimtojoje Krinčino parapijoje lankėsi ir šv. Mišias aukų vyskupas Jonas Kauneckas.

23 d. Kriklinių bažnyčios šventoriuje atidengtas paminklastogastulpis (aut. P. Janulevičius) - žuvusiems Vyčio apygardos Žaliosios rinktinės partizanams.

24 d. Jelgavoje paminėtos mons. Kazimiero Jasėno 50-osios mirties metinės. Šv. Mišias aukėjo Jelgavos vysk. Antons Justs. Po šv. Mišių vykusioje konferencijoje pristatyta knyga "Jelgavos katalikų katedra" (2000).

27 d. Krašto muziejuje paminėta Tarptautinė turizmo diena.

Spalis

10 d. Muzikos mokykloje koncertavo Antanas Taločka (klarinetas) ir Jurgis Karnavičius (fortepijonas).

Ustukuose ir Švobiškyje pristatyta Elvyros Pažemackaitės pirmoji knyga "Retušuoju gyvenimą".

10 d. M. Katiliškio viešosios bibliotekos parodų salėje atidaryta panevėziečių fotomenininkų Stanislovo Bagdonavičiaus ir kraštiečio Jono Lindos darbų paroda.

11-12 d. Vilniaus rotušėje vyko mokslinė konferencija, skirta Petro Vileišio 125-osioms gimimo metinėms.

13 d. Pasvalio kultūros namuose - Yamaha muzikos mokyklos moksleivių koncertas.

17 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje spektakliu "Grybų lietus" iš Anelės Kairaitienės vaidinimų knygelės "Zuikių margučiai" pradėtas naujas bibliotekos lėlių teatro sezonas.

20 d. Krašto muziejuje atidaryta Biržų muzikos mokyklos dailės skyriaus mokytojų ir mokinių darbų paroda, o muzikos mokyklos galerijoje - Biržų muzikos mokyklos dailės skyriaus mokinių darbų paroda.

21 d. Paminėtas Pasvalio pagrindinės mokyklos 60-metis.

Prie kelio VIA Baltica, buvusioje Čirvinskių sodyboje atidengtas paminklas čia žuvusiems partizanams Jonui Alenčikui, Jonui Indrišiūnui, Jonui Čirvinskui.

Rajono moksleivių parlamentas Petro Vileišio gimnazijoje suorganizavo konferenciją "Jaunimo užimtumo problemos".

30 d. Joniškėlio bibliotekoje atidarytas vaikų laisvalaikio centras.

31 d. Vilniaus Rotušėje - Panevėžio apskrities "Žvaigždžių ir žvaigždučių" koncertas-susitikimas, skirtas M. K. Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms.

Pasvalio kultūros namuose vyko susikaupimo valandėlė "Negėstanti žvakės liepsna" Anapilin išėjusiems pasvaliečiams atminti.

Lapkritis

3 d. rajone lankėsi verslininkas dr. Juozas Kazickas ir dovanojo Žilpamūšio pagrindinei mokyklai penkis naujus kompiuterius.

7 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje - seminaras "Knygų leidybos dabartis ir perspektyva".

9 d. Pasvalio kultūros namuose vyko Pasvalio specialiosios internatinės mokyklos 10-os klasės mokinių ristių kilimų parodos atidarymas ir Aurelijos Kutkauskienės režisuotas spektaklis.

10 d. Krašto muziejuje atidaryta tautodailininko medžio drožėjo Felikso Norkaus kūrybos paroda.

P. Vileišio gimnazijoje vyko rudens meno šventė "Kurkime, puoškime, garsinkime", skirta gimnazijos dailės galerijos 25 metų sukakčiai paminėti.

Ustukių kultūros namuose - buvusio "Pavasario" kolūkio kaimų popietė "Po darbų".

Pasvalio kultūros namuose - alternatyvios mados šventė "Rudens spalvos".

11 d. Krašto muziejuje įvyko Gintaro Kutkauskio režisuoto spektaklio "Pakylėjimas", skirto didžiojo Lietuvos kėlėjo inžinieriaus, visuomenės veikėjo Petro Vileišio gimimo 150-osioms metinėms, premjera. Scenarijaus autorius - Albinas Kazlauskas, dailininkė - Eleonora Stravinskienė.

13-17 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko tradicinės Šiaurės šalių bibliotekų savaitės renginiai.

17 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko Lietuvos-Prancūzijos asociacijos Pasvalio skyriaus narių susirinkimas.

21 d. Muzikos mokykloje koncertavo solistė Judita Leitaitė.

22 d. Panevėžio dailės galerijoje atidaryta pasvaliečių menininkų grupės "Rats" paroda.

24 d. P. Vileišio gimnazijoje - Panevėžio apskrities matematikos mokytojų konferencija "Matematikos mokymas profiluotoje mokykloje: patirtis ir problemos" ir Pasvalio krašto komandinė matematikos olimpiada profesoriaus Broniaus Grigelionio taurei laimėti.

25 d. Ličiūnų pramogų centras šventė antrąjį savo gimtadienį.

Gruodis

2 d. Baluškiuose pašventintas kaimo kryžius (aut. P. Janulevičius).

5 d. M. Katiliškio viešosios bibliotekos vaikų literatūros skyriuje atidaryta Švedijos kultūros instituto paroda "Susipažinkite: vaikai".

6 d. Pasvalio miesto diena skirti renginiai: M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta paroda "Iš Pasvalio lygumų - į didįjį Lietuvos kelią", krašto muziejuje - mokslinė konferencija "Vileišiai - lietuvių gaivintojai ir Lietuvos nepriklausomybės stiprintojai",

menininkų grupės "Rats" ir krašto tautodailininkų darbų kalėdinė paroda-pardavimas.

8 d. Pasvalio kultūros namuose - koncertas, skirtas Miesto dienai bei Lietuvos mėgėjų meninės veiklos šimtmečiui paminėti.

9 d. Pasvalio kultūros namuose vyko Lietuvos radijo ir televizijos sveikinimų koncertas.

13 d. P. Vileišio gimnazijoje vileišiečiai šventė savo penkerių metų gimtadienį.

15 d. Pasvalio kultūros namuose parodytas dramos studijos spektaklis "Pasakos iš skrynios".

18 d. Muzikos mokykloje koncertavo kamerinės muzikos ansamblis "Muzika humana".

29 d. Vaikų darželis-lopšelis "Eglutė" paminėjo savo veiklos 30- metį.

2001-ieji metai

Sausis

12 d. Krašto muziejuje vyko laisvės gynėjų diena skirtas minėjimas. Dalyvavo kraštiečiai Loreta Tručiliauskaitė-Šlekiene. Muzikos mokykloje vyko Biržų ir Pasvalio muzikos mokyklų pedagogų koncertas.

13 d. Pasvalio kultūros namuose - literatūrinė-muzikinė kompozicija "Laisvės kovų aidai".

16 d. Krašto muziejuje parodytas muziejaus teatro spektaklis "Pakylėjimas".

26 d. Petro Vileišio gimnazijoje vyko P. Vileišio 150-ųjų gimimo metinių minėjimas.

27 d. Pasvalio kultūros namuose vyko rajono solistų ir vokalinų ansamblių "Sidabriniai balsai" rajoninis turas.

28 d. Pasvalyje svečiavosi Šiaulių universiteto studentų ir dėstytojų kamerinis choras. Jis koncertavo Pasvalio bažnyčioje ir kultūros namuose.

29 d. Muzikos mokyklos salėje koncertavo tarptautinių konkursų laureatai Sigutė Trimakaitė (sopranas), Justas Dvarionas (fortepijonas), Irmantas Andriūnas (birbynė)

30 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko tradiciniai Mariaus Katiliškio skaitymai.

Vasaris

2 d. Krašto muziejuje atidaryta Vitolio Trušio kūrybos paroda "Pastelių posmai".

3 d. Krašto muziejuje vyko rajono vidurinių ir pagrindinių mokyklų moksleivių meninio skaitymo konkursas.

10 d. Pasvalio kultūros namuose - folkloro ansamblių ir pavienių atlikėjų koncertas "Išlėk, sakale".

13 d. Muzikos mokykloje koncertavo akordeonistas iš Latvijos Sergejus Fedorenka.

17 d. Lietuvos televizijos tiesioginėje laidoje "Duokim garo!" dalyvavo Pasvalio kultūros namų kaimo kapela "Svalia".

20 d. Krašto muziejuje - moksleivijos, pedagogų, kultūros darbuotojų susitikimas-seminaras "Prisiminkime Užgavėnių papročius, apeigas".

25 d. P. Vileišio gimnazijoje vyko Panevėžio apskrities jaunimo lyderių ir moksleivių parlamento narių susirinkimas - konferencija.

27 d. Pasvalio kultūros namuose atidaryta Užgavėnių kaukių paroda ir uždegtas Užgavėnių laužas miesto centre.

Kovas

3 d. Pasvalio kultūros namuose vyko tautinių šokių ir kaimo kapelų koncertas "Kiečan svečiai suvažiuo".

13 d. Vilniaus rotušėje pristatyta prof. Jono Aničo knyga "Petras Vileišis".

16 d. Krašto muziejuje atidaryta Zino Kazėno fotografijų ir tapybos paroda "Kwa ZULU Natal (PAR)".

20 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje Lietuvos-Prancūzijos asociacijos Pasvalio skyrius paminėjo frankofonijos dieną.

21 d. Rajone vyko renginiai, skirti Pasaulinei poezijos dienai.

25 d. Nacionalinio dramos teatro mažojoje salėje parodytas Pasvalio krašto muziejaus teatro, gavusio 2000 m. Geriausio

mėgėjų teatro nominaciją, spektaklis "Pakylėjimas", režisieriumi Gintarui Kutkauskui įteikta Aukso paukštė.

Pasvalio kultūros namuose suruošta vaikų teatrų šventė "Žaidžiame teatrą", skirta Teatro dienai.

26 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta paroda "Gabrielės Petkevičaitės-Bitės šviesa Šiaurės Lietuvoje", skirta rašytojos, pedagogės, visuomenės veikėjos 140-osioms gimimo metinėms.

30 d. Joniškėlyje paminėtos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės 140-osios gimimo metinės.

31 d. Pasvalio kultūros namuose vyko teatrų šventės "Žaidžiame teatrą" antroji dalis.

Balandis

2 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko renginiai, skirti Tarptautinei vaikų knygos dienai.

3 d. Vaikų muzikos mokyklos dailės galerijoje ir M. Katiliškio viešosios bibliotekos prancūzų literatūros skaitykloje atidaryta Kupiškio vaikų muzikos mokyklos dailės skyriaus moksleivių darbų paroda.

6 d. Šiaulių "Laiptų" galerijoje atidaryta rajono menininkų Boleslovo Tuskėno tapybos ir Alberto Bartašiaus mažosios plastikos darbų paroda.

7 d. Pasvalio kultūros namuose pasirodė geriausios Aukštaitijos jumor grupės.

9 d. Rašytojų klube Vilniuje paminėtos G. Petkevičaitės-Bitės 140-osios gimimo metinės. Dalyvavo ir joniškėliečiai - mokytoja Laima Vaitkevičienė, Joniškėlio etnografinis ansamblis "Abrūsėlis".

10 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta kraštiečių žurnalistas Aldonos Kačerauskienės autobiografinė knyga "Tiesiu keliu".

11 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta velykinė grupės "Rats" paroda.

18 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje "Mažoji vytyrio" leidyklą pristatė vyriausiasis redaktorius Stasys Kavaliauskas, dalyvavo poetas, literatūros kritikas, publicistas Valdemaras Kukulas.

19 d. Krašto muziejuje įvyko "Kraitės" klubo steigiamasis susirinkimas.

20 d. Krašto muziejuje suruošta moksleiviškų teatrų šventė.

21 d. Dagių pradžios mokykloje parodytas spektakliukas "Lapė, kiškis ir gaidys". Krašto muziejuje pristatytas literatūrinis almanachas "Svalinėjimai", paminėta klubo "Užuovėja" gvyvimo trejų metų sukaktis.

Pasvalio kultūros namuose išrinkti šauniai rajono gospodariai.

23-30 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje - nacionalinės bibliotekų savaitės renginiai.

27 d. Muzikos mokyklos salėje vyko rajono bendrojo lavinimo mokyklų meno kolektyvų vokalinės-instrumentinės muzikos šventė.

Su aktore Doloresa Kazragyte susitikta Pušaloto vidurinėje, Meškalaucio pradžios mokyklose ir M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje.

28 d. Vyko Pasvalio krašto jaunimo muzikos festivalis - konkursas "Nauji veidai".

30 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko muzikos ir literatūros skaitymų valanda "Žodžio lytėjimas".

Gegužė

1 d. Muzikos mokykloje - Panevėžio krašto jaunųjų pianistų ir stygininkų konkurso pirmojo ir antrojo turų dalyvių koncertas.

3 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko Pasvalio specialiosios internatinės mokyklos moksleivių renginys, skirtas Motinos dienai: spektaklis "Astridos Lindgren draugai" (rež. Aurelija Kutkauskienė), atidaryta moksleivių darbų paroda.

4 d. Pasvalio kultūros namuose suruoštas Motinos dienos koncertas.

6 d. Krašto muziejuje - Pasvalio katalikių moterų draugijos organizuotas Motinos dienos minėjimas.

7-11 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko Europos kalbų metų savaitės renginiai.

9 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje vyko seminaras, skirtas Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai "Biblioteka ir demokratija: spaudos ir bibliotekų cenzūra".

16 d. Krašto muziejuje vyko Pasvalio muzikos mokyklos dailės skyriaus moksleivių baigiamųjų darbų pristatymas.

26 d. Žurnalisto rezistentu Julijono Būtėno 50-ųjų žūties metinių minėjimas Rūdšilio girioje (Šakių r.).

24-28 d. Paminėtas draugystės su Bamble ir Drangedalo (Norvegija) komunomis dešimtmetis.

30 d. Rašytojų sąjungos klube Vilniuje vyko Vilniaus pasvaliečių susirinkimas, žurnalistas Antanas Šimkūnas pasveikintas 70-mečio proga.

Birželis

1 d. Krašto muziejuje suruoštas rytmetys "Šypsokis, vaikystės saulute", skirtas Tarptautinei vaikų gynimo dienai.

2 d. Pasvalio kultūros namuose paminėta Tarptautinė vaikų gynimo diena.

3 d. Pasvalio kultūros namuose vyko jungtinis Aukštaitijos krašto muzikos mokyklų styginių orkestrų dalyvių koncertas.

8 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje pristatyta Reginos Milerienės poezijos knyga "Bėgalinėj visatoj". Dalyvavo solistė Elena Grumbinienė.

Krašto muziejuje vyko vienas Teodoro Grotuso gyvenimo ir mokslinės veiklos maršruto etapų.

14 d. 1941-ųjų metų tremties 60-ųjų metinių proga Pasvalio bažnyčioje aukotos šv. Mišios, vyko minėjimas senosiose kapinėse ir Janiselių šeimos darbų parodos atidarymas krašto muziejuje.

16 d. Norių kaime buvo susirinkusi sodžiaus dainininko Jono Burkaus giminė.

17 d. Krašto muziejuje vyko teatralizuotas koncertas "Via dolorosa" 1941-ųjų metų tremties 60-ųjų metinių proga.

22 d. Krašto muziejuje atidaryta panevėžiečio grafiko Vaido Bagono darbų paroda.

26-28 d. Kraštotyros draugijos Pasvalio skyriaus ekspedicija Vaškų seniūnijoje.

26 d. Krašto muziejuje vyko seminaras "Žmogaus teisės integruojantis į Europos sąjungą".

30 d. Rajono saviveiklininkai dalyvavo Aukštaitijos krašto dienos renginiuose Vilniaus mokytojų namų kiemelyje.

30-liepos 1 d. Vyko Krinčino miestelio, mokyklos ir bažnyčios jubiliejų minėjimai.

Liepa

10 d. Krašto muziejuje lankėsi Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Graikijos Respublikoje Vidmantas Povilionis.

14 d. Saločiuose suruošta seniūnijos vasaros meno ir sporto šventė.

17 d. M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta kraštiečio Algirdo Pakeliūno tapybos darbų paroda.

21 d. Vasaros šventė Rauboniuose.

28 d. Meškalaukyje vyko meškalaukiečių susitikimas.

29 d. Krašto muziejuje įvyko Lietuvos katalikių moterų draugijos Pasvalio skyriaus organizuotas Stefanijos Paliulytės-Ladigienės 100-ųjų gimimo metinių minėjimas.

Rugpjūtis

4 d. Krašto muziejuje suruošta Pranciškonų Pasauliečių Ordino konferencija.

11 d. Kiemėnuose - meno saviveiklos ir sporto šventė.

12 d. Grūzių bažnyčios šventinimo iškilmės.

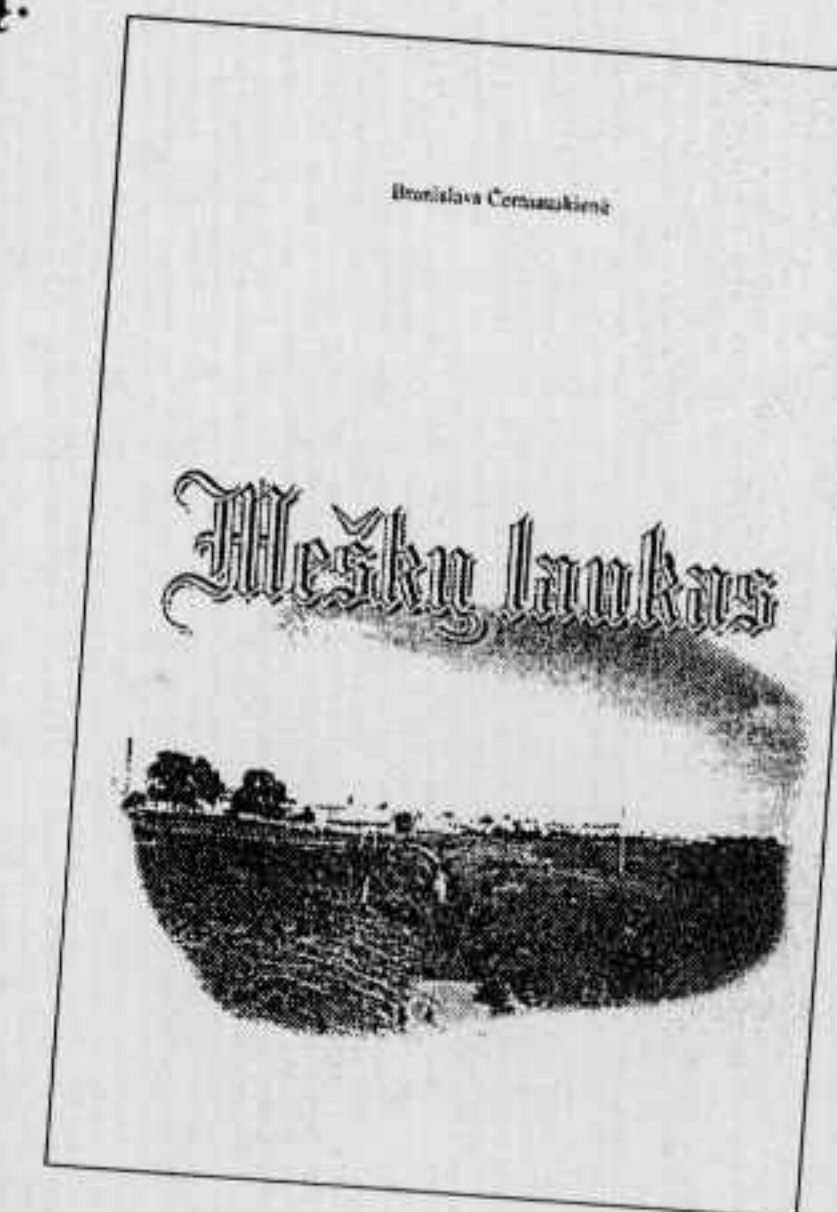
14 d. Krašto muziejuje atidaryta Eugenijos Černiauskieneš siuvinėtų paveikslų paroda.

18 d. Meškalaukyje, Bukaltų etnografinėje sodyboje - trečioji šventė "Linksmoji armonika 2001".

Ustukiuose vyko vasaros palydėtuovės "Sudie, gražuole vasara".

25 d. Pajiešmenų kaimo šventė.

Šiųmetinis Pasvalio literatūrinis-kultūrinis laukas derlingas naujų knygų:

Šios knygos, tegul ir nepretenduojančios į tobulumą, tampa reikšmingu mūsų kultūrinio gyvenimo liudijimu - kūrybos procesas ir provincijoje gyvybingai skleidžiasi.

Sveikiname autorius!

ŠIAURIETIŠKI ATSIVERIMAI

Adresas
Vytauto Didžiojo a. 6/1,
5250 Pasvalys
Tel.: 34319,34447

*Leidžia Mariaus Katiliškio
viešoji biblioteka*

Spausdino
UAB "Nevėžio spaustuvė"
Kranto g. 36, Panevėžys.
Apimtis - A3. Užsak. Nr. 808
S.L. ISSN 1392 6810
Tiražas 500